

**A SERFŐZŐ
A NYOMORÉK NAPLÓJA
FEKETE VILÁG**

(ELBESZÉLÉS)

**IRTA
JÓKAI MÓR**

**BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1906.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-64-4 (online)
MEK-11513

TARTALOM

A serfőző.

A nyomorék naplója.

Fekete világ.

A serfőző.

Nem vesz apád csibét.

Népszó.

...Vala pedig Hornyicsek Vendel gazda Isten jó voltából öt mázsa és tizenkilencz font ő testi állapotjában, s nem vala az a töltött bárány és fél akó ser, melytől ő megijedt volna.

Feje egész orbis pictus vala, méltó vetélytársa bármely úritöknek, s orrának nagysága előtt szégyenlhetette magát az Ararát hegye. Szeme csak egy vala, az is zöld, és azt is valahol misantrop vakandtól kérhette ad usum, különben aludni ez is jó lehetne. De kipótolá neki az anyatermészet, a mit szem dolgában megtakarított, a szájban, melyen könnyen leszaladhatott a kétfüles kancsó, ha jól meg nem fogta. Egyébiránt beszédre ezt gyéren használta, gondolván az írás szavaira: hogy mi a szájon bemegy, az nem rontja meg, de mi a szájon kijön, az rontja meg az embert, azaz: tulajdonkép semmire sem gondolván, mint a mi megharapható. Különben is csak cseh hangokat tudott mondani a jámbor, noha harmincz éve lakott Győrmege közepén, zsiros magyar nép közt, kikről nem ragad rá egyéb, mint zsírjuk, pedig a széles környékben, ha csak a gólyák nem, ez utazott urak, más élő állat ugyan meg nem csehült az ő kedveért, tudniillik: Hornyicsek Vendel gazda uram kedveért.

Nagy commotiókat ő tenni nem szokott; nem volt nagyravágyó. A kályhaszegletben napestig elfülett, neki-tehenkedve a füles sörkancsónak, s soha sem ebédelt, legalább azt hitte, miután reggeltől estig mindig evett és birkózott étvágyával, ezen gyilkolhatlan Antæussal, kit a hány-szor legyőzött, annyiszor ismét megtámadtaték általa; s az a kiváltságos jó szokása volt, hogy éjnek idején is fel szokott ébredni és enni kért; s rendesen nagy cserépkanta volt ágya alá téve, tele jóféle sörrel, csak le kelle nyulnia, hogy fülön foghassa, mert hite szerint: a ki éhesen aluszik, Pharao király hét sovány tehenével álmodik. Egyébiránt az ő szeméből nyilván az nézett ki, hogy egymaga el tudná mind a hetet nyelni, ha épen az volna a kérdés, hogy melyikök falja fel a másikat?

B-nek helyiségében ma is mutogatják, mint mázsás erkélyét, flanelharisnyáit, miket egykor viselt, miknek egyikében bizvást belemegy egy fél pozsonyi mérő akármí, s ujjas felöltőjének belsejében kényelmesen ellakhatott volna egy vándor tót család.

Kihízott képének bajusza nem vala, de még szakállá sem; mezítelen volt az, mint a hegedűs holdvilág, s színében égrevigyorgó, mint a basarózsa. Szája alsó széle fölfelé huzódott, mintha hamiskodnék, szörnyű præjudiciumára a fölötte helyezett szemnek; szemöldöknek azonban még csak híre sem volt az egész glóbuson. Vala pedig az ő álla dupla az ő tokájának miatta, s a két füle között csak úgy csüngött-bongott egy-egy árva hajsza, s valamikép az, kinek nyakába akasztják ama hegedűt, mely mégsem hegedű, hanem csak kravátli, nem férhet kezével fejéhez: úgy nem férhetett Hornyicsek gazda az ő lábaihoz az ő hasának miatta.

De nem hiába is hízott meg ily csehül az érdemes gazda, mert elviselt három oldalbordát, hogy az írás nyelvén beszéljünk; vagyis magyarul kiszólván, három feleséget tett el a boldog feltámadásnapra, kik közül mindegyik túljárt a két mázsán. De hát mi haszna volt ennyi temetésből? Hogy magára maradt, a szakácsné kezén mindig kozmás lett az étel, a sör meg-ecezetedett, a kenyérnek szalonnája is sült, a baromfiakat elhordta a héja, persze a két lábú, szóval: kótyára ment minden gazdasága, mint a Csákiek szalmája; míg végtére is nagy elbúsultában mit volt mit tennie? Negyedszer is rá adta a fejét és megházasodott. Másnak egy

sütésből untig elég egy lepény, neki három sem volt elég, negyedik is kellett, hanem ez aztán, úgy hiszszük, hogy több is volt, mint elég.

Ifjabb korában, mikor még akadt nadrágszíz, mely derekát körülérte, mindig a szeme előtt birta tartani, ha házasulni akart, kiókumlált szerelme tárgyának legjobb megkivántatóságait, rútnak kellett lennie az eszemadtának, hogy ne legyen kitől féltetnie; kevésbeszédűnek, annál több pénzűnek, s kitanult tudással kellett értenie a pampuskasütés nemes mesterségét, mint melyért, tudniillik a pampuskáért, élt-halt Vendel gazda. - Három ily szép tulajdonnal ékesített nemes lélek boldogítá immár a pampuskafalót, kik mindhárman példás erényűek voltak, idegen férfihoz még csak szavuk sem volt, de futott is ám, míg utat látott maga előtt, a ki rájuk nézett! Azonban senki se nevezze magát boldognak halála előtt, aztán teheti, ha kedve tartja! mint ezt egy rácz bölcse még az özönvíz után két héttel megmondta. - Hornyicsek Vendel uramnak is meg kelle érnie, hogy negyedszer is feltegye az Orbán süvegét, s késő vénségére úgy feltréfálja jó magát, hogy feleséget, és pedig szépet és fiatalat vegyen, kinek neve vala Vicza... Az első Náni volt, a második Lotti, a harmadik Zsuzsi; mind igen illendő, jámbor, istenfélő nevek. Hej Vendel, Vendel! miért kelle teneked Viczára akadnod? olyatén Viczára, ki a két szemével kicsalta volna a napot a felhőből, s egy-egy hamis mozdulatával még az aludttejbe is életet bővölt. Olyatén Viczára, ki teneked pampuska helyett oly boszorkánypogácsákat sütött, hogy Saturnus legyen, a kinek a gyomra egyet bevett abból. Olyatén Viczára, kinek minden íze csupa fűrgesség és mozgékonyosság vala, de legmozgékonyabb testének azon részecskéje, melynek neve az anatómiában «nyelv», s mely nem arra való, hogy benne mint a czethaléban, halcsont teremjen, hanemhogy általa, mint az égháborúknak általa, tisztuljon a levegő.

(Az első asszonyt is Eviczának hitták s az volt csak az egész emberi nem keserű fátuma, hogy nem Eleonorának vagy Izabellának hitták, mert akkor nem vásott volna tán a foga holmi pogácsaalmára, hanem maradt volna az ananásznál és pomarancsnál és cukrosmandulánál s más nobelabb és nevéhez illőbb gyümölcsnél. Ha én valami nagy úr volnék, szörnyen szégyelném, hogy oly közönséges elődeim voltak, mint az az Ádám és Éva, kik nyers almát ettek és meztláb jártak, tetőtől talpig meztláb! Fi donc!)

Alig tette lábát a békességes házba az új menyecske, lett felfordult világ, mint ha pohár vízbe vitriolt töltenek, vagy a csíkok közé pióczát eresztenek, felháborodott az minden fenekestől. Reggel korán kellett talpra állni minden cselédségnek, mert a kinek a nap egyik arczára sütött, mikor aludt, bizonyos lehetett róla, hogy a másik arczára meg Vicza asszony tenyere süt oda. - Maga volt a konyhán, maga adott ki az éléstárból, utána nézett az akloknak, istállóknak, pajtákknak, nem lopnak, nem alusznak-e a sáfárok! - itt is volt, ott is volt, látott mindent, és pörölt mindenkivel: úzte, hajtotta reggeltől napestig a ki csak mozdulni való volt; a mit megparancsolt, azt végrehajtatta, a mit megígért, azt ki is szolgáltatta; szóval: élő veszedelme volt a controlleriától és dolgokhoz látástól elszoktatott házi csöcseléknek.

Vendel gazdának sehogy sem tetszett ez az új szoktatás. Világért sem alhatott hajnalon túl, mert ajtót, ablakot rányitottak, hogy a reggeli szellő átjárja a szobát. Pedig a reggeli szellő nem igen nagy patronusa az álomnak; nem volt többé kivel összeülni s kényelmesen discourálni, mert senkinek sem volt ideje arra, hogy csak le is ülhessen. Déleesti álmának nem vala sikere, mert senki sem ért rá a fejében keresni. Rendes kosztra húzták, napjában háromszor tálaltak csak neki; sőt, mint ezt többeknek sírva panaszolá, még az éjjeli ebédre is le kellett mondania.

S aztán naphosszant, hogy ő se heverjen a háznál, ha mást nem, egy kosár hüvelyes babot szoktak elébe tenni, azt fejtegette a megszorodott fél, s ilyenkor búsan gondolt elhányt három hitvesére, s a boldog napokra, mik többé nem kerülnek vissza.

De mondhatott-e ellent? Avagy lehetne-e szembeszállni a felzúdult zivatarral s szemébe nézni a villámlásnak? Ki nem húzná be a fejét válla közé, ha a fejkötős Bellona csipőre tett kézzel neki fordult s megtoporzékolva magát, neki ereszté haragja zivatarának sebes jégzáporát, s közbe-közbe olyakat villámlott a két szeme, hogy a lélek is megmozdult az emberfiában. A rásaszoknya¹ csak úgy pöndörült körüle.

Tudnunk kell azonban, hogy Hornyicsek gazduram nagyszerű serkorcsmát mért (azaz tulajdonkép: sert mért a korcsmában) a B* faluvégén, melyben az ott szállásoló vasas német katona urak szörnyen táboroztak, vigasztalván földi életüket az árpa levével. Itt szokott a vendégházban ülni a gazda naphosszant, hogy példát mutasson vendégeinek, mely példaadásnál ki birt üríteni egy huzomban egy jó pintes korsót.

Egy hosszúra felmagzott hórihorgas morva pinczér volt e csapház Ganymédese, ki oly ösztövért volt, mint egy felkiáltó jel, s oly egyenes orrú, mintha gólyatejet szopott volna; szája, vagy szólt vagy nem, mindig nyitva állt, s oly széletlen volt és gömbölyűre pállott, mint egy potykáé; hosszú, heringfaló fogai kilátszottak rajta, szemei kikönyököltek a fejéből, buksi-módra bámulva a semmit; ha valamit nézett, mindig úgy tetszett, mintha az orra hegyével nézett volna. Két hosszú kezén úgy ligett-lógott a két széles vörös tenyér szétálló ujjával, mintha nem is lennének azok voltaképen az ő öröksége, hanem valakitől csak úgy kölcsön kérte volna, s nagy, terpedt lábait csak úgy vitte maga után, ha ment; a haja pedig egyenesen fölfelé volt keményítve, s ha addig a feje éles volt, ezáltal egyúttal hegyes is lett.

Egyébíránt hosszú, hegyesvégű kék frakkot szokott viselni, melynek ujjai csak a fél karjáig értek, de a farka vége a bokáit verte; mellénye hajdan piros lehetett, apró sárga gombra; még látszék a lehajtott gallér alatt menekült pirosság maradványa; a sárga gombok azonban jobbra csak a füleiket hagyták ott emlékül. Szörnyűkép megvásott csíkos vitorlavászon fedte lábikráit, de kravátlijának elszabadult kötőféke magasra állt ki a nyakából. Előüngöt viselt, s abban csehköves mellűket vagy hármát, s ekkép brillirozott ő fényességében - mezitláb, papucsban.

Tehát nagy este volt. Szerte a faluban ugattak a kutyák. A páva kiabált a szomszéd majorban, hogy a boszorkány is elijedt volna tőle. Különben nagy volt a csendesség az egész faluban, elült minden lélek a verebekkel együtt.

Hanzli urfi becsukta az ablaktáblákat.

(Húztuk, halasztottuk, de végre ki kelle vallanunk, hogy a szegény fiut csakugyan Hanzlinak hitták. Mit tehetett róla? nem az ő vétke volt. Keresztapjai voltak a tüskére valók, a miért ily csúfot követtek el rajta.)

Tehát Hanzli kidugta a kezét és az orrát, azután ismét visszahúzta mind a kettőt, s a táblák be lőnek csukva.

A vasas németek eltisztultak a vidékről, s ez napságtól fogva a csárda siralmasan megürült, alig vetődve oda egyszer-másszor egy-egy kétségbeesett szomjazó az élesztőszagú borra.

A hosszú asztal végén pilácsolt a félszemű olajméc. A söntés mellett pedig Vendel gazduram szundikált flanell-reklijében, hegyes, fehér hálósüvegében; potrohára tette két kezét s a benne foglalt tányérnyi tubákszelenczét, s két lábát szétnyújtva ott az asztal alatt, szuszogott kedvére. Nem lett volna tanácsos a mécset közel tenni hozzá, elfűtta volna minden irgalom nélkül; de annál inkább előtte állt a többször tisztelt vászonkorsó, mely két fülével épen úgy nézett ki, mintha egy elhízott, elterült vén banya a két kezét csipejére tenné.

---

¹ Rásaszoknyának nevezték azon kemény szoknyát, mely, mikép mondatik, megállt egyenesen, ha a földre tették, legalább nincs rá adat, hogy valaha magától elszaladt volna.

Hanzli e közben nagyot fűelt, s a mint hallá, hogy idebenn nagy a csend, odakünn pedig a konyhában nagy a háború, neki szánta magát, s a mint a gazdája ott bóbiskolgatott a sörös kancsó előtt, féloldalt neki sompolyodott, hosszúkat lépett lábhegyen, miközben keze, szeme, szája, mind meg járt, mintha valamennyivel lépett volna. Képzeltetni, hogy mikor ez a czérnaóriás elnyújtotta a lábát, az aztán lépés volt. Szép halkan oda ment az asztalhoz, ottan megállt, felemelkedett a féllábára s onnét a magasságból sováron pillantott le a sörös kancsóba. De még félig volt.

Neki sem kellett több. Még egyszer belekacsintott, mint mikor a született varju kacsintgat a konczba, s azzal nekitámadt, megfogta két fülét két kezével (a kancsó két fülét saját két kezével) s annak száját tulajdon szájába bedugva, kezdte húzni belőle a kínálatlan levet, hogy szinte meghajolt bele mind a két térde, s a két szeme majd kipottyant az erős munkában.

A mint így hajtá, mindig fölebb hajtá a két pintest, hogy már szinte benne volt a félfejjével, lőn rémületes explosio ottkünn a konyhában, olyszerű, mint mikor fazekat vágnak valaki után, melytől ijedtében Hanzli úrfi úgy nyakon találta magát önteni az árpanectár maradványával, hogy a könyökén csorgott ki a java.

De mekkora volt megalázódása, midőn a kipusztult edényt az asztalra ismét visszatéve s akaratlanul gazdájára pillantva, annak szörnyen felnyílt zöld szemével találkozott szeme; mintha mondta volna neki a szalonna ember:

- Láttalak, szolgám, váljék jó egészségedre!

De mást mondott neki.

Megjuhászult hangon kérdezé ezt tőle:

- Hanzli fiam, nézd meg, mit törtek a konyhában?

Volt esze Hanzlinak, hogy megnézzé. Bizonyosan azzal a reporttal jött volna vissza, hogy az ő orrát törték be.

Dehogy ment ki! nagyot fűjt magában s első meghökkenéséből felocsudva, két hosszú kezét összecsapá, fejét megcsóválta, szemeivel felnézett a mestergerendára, s fejét még jobban lógálta, hogy szinte félthette az ember, hogy vagy jobbra, vagy balra, de elejti azt a korpagyümölcsöt.

Mintha mondta volna: «Jéminé!» Szegény Vendel gazda, beh más világ volt, míg a Náni asszony élt, hogy nem pöröltek fel akkor édesded szunnyadásaidból.

Vendel gazda szinte szánakozva tekinté Hanzlira. Ő is összetette volna kezeit, de csak az ujjá hegyei értek egymás közé; s mintha mondta volna; «Szegény Hanzli szolgám, neked is jobb dolgod lehetett, míg a Náni asszony élt s a pinczekulcsot napestig rád hagyta. Nem ittál akkor az én sörös kancsóból.»

E két atyafi nép csak per szembeszed szokott egymással értekezni. Nem azért, mintha nem tudtak volna egymás nyelvén szólni, hanem mert - mert az az Éva asszony, - aztán meg a félelem, - denique vannak esetek, mikor az ember szereti a nyelvét pórázra kötni.

Szegény Vendel gazdának szörnyen kezdett lógni a feje. Egy eleven kihízott panasz volt egész tekintete. Mint mikor az ember érzi, hogy baja van, de maga sem tudja, hogy mi? S nincs karakánabb kép, mint ha igen-igen kövér ember akar szomorú lenni; épen olyan, mint mikor a falusi kisasszony a tulipánt szagolja.

- Hanzli fiam, szólt végre igen lankadt hangon az öreg, hosszas telegraph-discursus után, Hanzli fiam, mondd meg te énnekem: mi lehet az én bajom?

Hanzli igen csudálatosan felhuzta a két vállát egész a két füléig, két tenyerét szétnyújtotta, szemöldökeit felszította a homlokára, mintha mondta volna: «Tudnám én, de nem mondom meg.» - Vendel erre azt felelte: «Hm», mely szózat után szörnyen elhallgatott, s nem forcirozta Hanzli tudományát; mely tactica, ha készakarva tette volna, igen jó lett volna, miután tudva van, hogy a mely mondandót nem erőtetnek, az maga erőtetni ki magát. Hanzli úrfi is lassankint mindig közelebb csoszogott a gazdához, ott tett-vett, sürgött-forgott körülötte, majd köhécselt, majd megállt. Végre hirtelen neki-fordulva, miután bölcs képpel neki-mérte a mutató-ujját az orra félfelének, odahajolt a gazda egyetlen hajtalan testrészéhez, a fülhöz, és ezt mondá neki:

- Bizony, bizony kendnek gazduram, az a baja, de egyedül az a baja, és semmi más: hogy nincsenek örökösei.

- Mik nincsenek, te, Hanzli? kérdé Vendel, minden tőle kitelhető rémuléssel pillantva a léczből alkotottra.

- Nincs kendnek sem fia, sem leánya.

Villogott Vendelnek e szóra a szeme, az egyik; olyat csapott kilenczfontos öklével az asztalra, hogy a pintes kancsó úgy tánczolt, majd a tatár vitte el rajta. S azzal feltartva nagy arczát, kinézett magával. Egészen új eszme talált megpendülni benne, mintha azzal biztatták volna, hogy a perpetuo mobile még nincsen feltalálva, keresse fel.

- Igazad van, Hanzli. Nekem sem fiam, sem leányom nincsen! és ha volna?

- Hát akkor jobb dolga volna kendnek, - majd lenne, kivel küszködni a menyecskének, hogy nem érne rá kendet háborgatni. Itt ülhetne kend napestig, ihatnék és alhatnék a nagy bőrs karszékben; reggel, estve jönnének kezét csókolni a magzatok s azután kend felültetné őket térdére s mesélne nekik a híres Rübezahrlról; ha összevesznének, rájuk rivalkodnék; később pedig a nemes serfőzés jeles tudományát beléjük csepegtetvén, nevezetes sarjadékot hagyna maga után. S mind ez mily szép volna!

Vendel gazdát nagyon utolérte e szókra a buzgóság. Szemét ábrándosan felemelé, összetett két öklét szájához vitte s oly édesdeden mosolygott, mint egy felmetszett tiroli sajt, és sóhajtozott akkorát, hogy Lichtenstein herczegségben zivatarnak is sok volna. E poeticus színezet még tízszerte gyönyörűbb volt a melancholicusnál. Mintha valaki sonetteket írta a pogácsa-almához, vagy guitarre mellé pipáznék.

Nem tarthatott azonban sokáig ez ábrándos fellelkesülése, le kelle szállania képzeletei csillagvizsgáló-tornyából: a vendégház utczaajtaja ugyanis megnyilván, azon egy profanus alak toppana be. Valami öreg béres, ki is, miután a hosszú asztal legvégéig elcammogott, ott utánozhatlan phlegmával végigülvén a lóczán, így szóla: «Bort!» de illet még a medve is tudott volna mordulni. - S a magával hozott fiókpetrenczerudat végignyújtotta a háta megett; kikönyökölt a szűreből.

Fekete-piros volt a legény bőre, mint a jó féle bagariáé s úgy ragyogott, mintha zsírral kenték volna. Csimbókjai lógtak jobbra-balra, meggyűrve erősen sajtan hajpomádéval, - bajusza kacskaringós volt, mint egy czigánybúcsúztató; meg volt az öreg szűre hánytatva salangokkal és piros posztókkal, de még az ünge ujjai is zsírral és szekérkenővel. Magas karimátlan csalmát viselt, melynek legtetejébe vörös pipa volt szúrva, oldalára pedig két vaskos, egymásba bolondított rézbetű volt felvasalva, a földesuraság nevének előbetűi.

A bort elébe állíták. - Ivott; egy drága szót sem szólt, néha egyet morgott. Csalmáját a fejébe nyomta, azután rátöltött a veres pipára s a faggyúgyertyánál minden teketória nélkül rágyújtva, félkönyökére vetette magát. Látszék, hogy nem igen zsenirozza magát a háznál, hogy nem épen idegen. - Hanzli nagyon nézett el rá, lógó lábait szétterpesztve s kezeit hátrafogva.

Vendel gazda pedig ábrándozott szépen maga magának.

Végre a magányos vendég, megunván egyik könyökén feküdni, a mint a másakra lenne fordulandó, meg tetszett pillantani neki Hanzli úrfit, s hogy megmutassa leereszkedését, félszájába vágva a pipát s száját öklével undokul félrehúzza, így kezdé beszédét:

- Hát hallottuk-e már Hanzó diák, hogy jön a francia?

- Alé! szólt felriadva Hanzli, Törökországból! (Megjegyzendő, hogy Hanzli magyarul is tudott, és morvával és németül, mindegyikből annyit, hogy egyiken sem lehetett volna eladni, ha ugyan akadt volna, a ki megvegye; s mind a hármát úgy tudta egyszerre össze-vissza povedálni, hogy azt ugyan ki nem lehetett volna okoskodni, hogy melyiket is beszélne hát tulajdonkép?)

- Bizony nem tudom én, honnét jön, Hanzó diák, felelte a kedélyes csordás, de annyi bizonyos, hogy a fejét mindegyik a hóna alatt hordja; aztán a két szeme a két vállán van, a szája meg a hasa közepén, csak úgy harapja le az ember nyakát - kákk!

Hanzli a nyakához kapott. Azt gondolta, már az övét harapják.

- Úgy biz a! folytatá a bagariakeztyüs, végigtörülve inge ujjával a bajusza alját, a generálisuk minden reggel két font vasat eszik, egy pint vitriolt iszik rá.

- Proh pana boha? szörnyűködék Hanzli, csodálkoztában úgy elnyitva száját, hogy majd a feje esett ki rajta. Láta már kend őket, Mátyus gazda?

- Ott voltam, a hol beszéltek. A körösztkomám bojtárjának van egy szeretője, a kinek a bátyja a zöldfejű huszároknál szolgál; épen ma kvártélyozták hozzánk az egész falkát, - ez beszélte.

A «huszár» szóra maga Vendel gazda is figyelmes kezde lenni - egyetlen egy szó volt, mit magyarul értett; de e szóra valamennyi apró baromfia mind eszébe jutott, a mit valaha a kánya elragadozott, s mind azon itcze borok, mikért fizetett, fizet is mai napig az öreg harang.

De lám, nem jó az ördögöt emlegetni, mert a kert alatt kullog; alig volt Vendel gazdának annyi ereje, hogy magának képzeletében egy ily katonává vált² embert felteremthessen: midőn zördül az ajtó s miként ha jőne a Sisera hadja, beállott szörnyű fenszóval hat kipödrött legény, egyik nyalkább, mint a másik, egyik tarsolyosabb, mint a másik, s végzetlenül gimbes-gombos valamennyi, kik nem is úgy, mint más jámbor ember, hogy rögtön az asztal mellé vették volna magukat, hanem csörtettek föl s alá, mint a horgas atomus, a széles vendégházban, pöngették sarkantyúikat s vitzeltek a falakra szegzett kozák históriai képekre, s a velők szomszédul másolt képű der Frühlingre és der Winterre.

Szép barna fiu volt egy közöttük, fekete bogárszemű legény; piros, vidor arcza majd megcsattant, - fekete kis pörge bajusza illet neki szörnyen, s oly karcsú volt derekában, hogy majd ketté törött. Ez volt valamennyi között a legördögösebb. Dehogyan hagyott volna békét még a madárnak is! váltig kötekedett az egész világgal s galibája volt minden jó léleknek. Alig hogy belépett, mindjárt útjába esett a lajtorjával atyafias Ganyméd, Hanzli, a mint hosszú hátát legörbítve, nyakát előre nyujtva, belebámult a tisztelt látogatókba, mint egy félig egyenesre ütött S betű.

- Servus öcsém, szólt a huszár, a fiu jobbfélre kent hajfürteit egy barátságos simítással a másik félre borzalva, hát hol jártunk, mióta nem láttuk egymást?

---

² Czifra szó ugyan, de ha «pávává válván» volna, még czifrább volna.

Persze, hogy sohasem látták egymást ez életben, minélfogva is Hanzli oly zavarba jött e kérdésre az à la cacadou frizurájával, hogy ijedtében az emberséges ökörpásztor elől úgy elragadta a még félig álló itczés üveget, mintha ott sem lett volna.

- Elment a sütni-valód, te contignatiós fejű, rivalla András gazda (ez volt a neve a becses férfinak), frakkja végénél megkapva a szeleskedőt, teszed vissza azt az üveget?

Mire is Hanzli, hogy hibáját jóvá tegye, még egy poharat adott a haragvónak, hadd igyék kettőből.

- Siess, ember! kiálta az asztalvégről egy minden gordonnál gordonabb hang, mely is jöve az érdemes huszár őrmester bajusza alól, mely is vala immáron őszbe csavarodó, de mind a mellett erősen kiviaszott állapotban; az őrmester hasa pedig vala gömbölyű és ült vala a lóczára, és vala nékie, őrmesterek szokása szerint, imposant rossz kedve. Siess, ember! mennydörgé, hozz innya-valót, mert - majd így - majd amúgy...

Hanzli törte magát, s visszatérve, czifra tányért nyomott az őrmester elé.

- Hát enni kértem én, te gólyának született! rivalla rá a türelmetlen férfi, hogy tányért adsz pohár helyett?

Hanzli rohant s hozott egy nagy pohár habzó árpamustot a hadastyánnak s villát is adott hozzá, a melylyel megehesse.

- Ejnye! erre is, amarra is, hát kinek nézész te engem, hogy sört akarsz velem itatni, a mi semmiféle ivadékomb szájában meg nem fordult? (Mintha ezt a családi tulajdonságot mindenki eleve tartozott volna ismerni.)

Hanzli minden nyomon nagyobb-nagyobb confusióba kezde jöni, míg elvégre saját két kezét sem találta többé, oly nagy vala az ő tisztelete és elfogódása a nagyrabecsült huszár urak irányában.

Oh, a tisztelt vasalt német urak sokkal nyugodalmasabb vendégek voltak: mindeniknek megvolt a maga szokott szeglete, a maga szokott pohara, mely mellett éjfélig is elüldögéltek s értekezének Kant philosophiájáról, míg a nagy értekezésben ki a padon, ki a pad alatt elaludt.

De e magyar népnek semmi fogalma az æstheticáról és a sörivásról. Ennek ugyan még a forgácsaiból sem lehetne németet és philosophust faragni.

Még maga Vendel gazda is úgy meggubahodott e látványban, hogy háromszor hajtotta fel a sörös kancsót a nélkül, hogy észrevette volna, hogy egy csepp sincs benne. Gyermekekorától fogva azon hitben nevedett, hogy az ilyen huszárféle katonától tartani kell minden jó léleknek; de nem vala egész bizonyosságban a felől: vajjon Vicza asszony is hasonló hitben nevedett-e?

Az asztal alatt, épen Vendel úr papucsára hajtván le fejét, aludt egy kondorszörű, farkával adózott szuka pudli, álmában egy-egy idétlent csahintva.

- Isten jó nap, csaplár gazda! köszönté a fürge huszár Vendel urat s oly bizalmasan veregetett vállára, mintha együtt csaptak volna fel a verbungosnak. Vendel nagy szemeket csinált; tudniillik azon egyet, mely volt neki, szörnyen felnyitotta, a huszár pedig fogta az öreg hájjal bélelt tenyerét s abba oly parolát csapva, hogy a terem visszhangzott bele, megrázta jókedvében az egész hájkolosszust félkezénél fogva, amúgy magyarosan, s aztán confidenter mellé ült a padra, s a nyílt tubákszelenczébe barátságosan belemarkolt három ujjával, s a mint e közben lábaival helyet keresne az asztal alatt, ráhága szíve szerint az ott alvó pudlinak félbenszakadt farkája végére, hogy szintúgy csikorgott.

- Auvavau, katona uram! ordítá az álmaiból felháborított házi állat, s felszökve szaladt a szobában szerteszét, sikoltván és jajveszékélvén kérlelhetlenül, mire az udvarban a komondor hatodmagával kezde felelgetni; aztán visszaroht a gazdájához s annak zsöllyeszéke alá bebujva, onnét ugatott ki a nyalka huszárra.

- Ejnye no, ne haragudjál már no, csitítá a nyalka legény, katonadolog az egész, fel se vedd, - hátha az orrodra léptem volna? Ejnye be haragszol! S ezzel oda csalta a nyüsgő állat fejét térde közé, s a kezébe csípett burnóttal mit tehetett volna okosabbat? felszippantató a jámbor pudlival.

Kik emlékeznek azon comicus helyzetre, melybe a kutya szokott jőni, mikor trüsszent, képzelhetik, mily grimaszokat vágott a pudli a tubáktól, ugatni, bosszankodni és prüsszkölni is akarván egyszerre, s nem bírva elrejteti e fölötti komoly nehezteléseit s iregve-forogva előre, hátra s nyakát félreacsavargatva. Az összes gyülekezet majd kibujt bőréből nevéteben. - Nem győzték neki a «prosit»-ot kiabálni. Még Hanzli is el merte nevetni magát, de meg is lakolt érte, mert kitölté rajta boszúját a kedvencz házi pára, neki esvén a bokájának s kirántván lábából a czifra papucsot, mintha mondta volna: «a katona uraktól csak felveszem a tréfát, de kend csak Hanzli, kend ne merjen nevetni».

Vendel úrnak nőttön nőtt az orra e történetek közben. Mily szörnyű emberhusfaló ivadék! gondolá magában, - nem ismer ez sem Istent, sem embert, a ki csak bort vedel s becsületes ember tubákjába markol, s azt a kutyának adja be, s még fenhangon nevet. Mi nem következhetik még?

De mi bizony!...

Különös jó tulajdona az embernek, hogy a hol nevetést hall, oda töri magát. A nagy kacagásra, mi természetesebb, mint hogy a konyhanép összes személyzete a korcsmába csödült, s mi természetesebb, mint hogy Vincze vitéz sá tánnak való két szeme nagy hamar megakadt a vidám fehérszemélység legszebbikében? Kinek szintén fekete, mindig villogó szemei voltak, piros tele ajka, felül kissé hamvasan pelyhedző nagy fekete sugár szemöldöke, piros arcza, sötét haja s olyan termete, mint a hét világ! - Ez volt Vicza asszony.

- Ejnye lelkemadta, még magát se láttam! szólt a huszár, amúgy brevi manu meg akarva mérni, minő karcsú a szép nő dereka? - de a körmére koppantottak.

- Menjen innét, vitéz uram, nem kell legyeskedni, szólt tréfás boszúval a hamis menyecske, kiküzdve magát a huszár foglaló kezéből, s egyet pöndörülve, férje mellett termett, kinek is elkezdte szépen hizelkedni, lejjebb huzván fejében a hálósüveget s törekedvén mellette a lóczán helyet foglalni. Mikor aztán átölelte a természetes gazdát, mintha a siskakemenczét fogta volna nyalábba. De hamis volt a zuzája is a menyecskének: mikor legjobban csókolta az édes öreget, akkor kacsintott félre a kaczki legényre. (Pro memoria minden feleséges embernek: mikor a nő az egyik szemét lecsókolja a férjének: fölnyissa ez a másikat és a szemébe vigyázzon vele!) Vincze vitéz pedig, hogy hibáját jóvátegye, körülnézett, egyet pödrött bajuszán s hirtelen fordulattal útját állva a fehér népségnek (kik úgy tettek, mintha menni akartak volna), a melyik hozzá legközelebb esett, egy pántlikába font hajú kurta néembernek, huszáros csipcsókot alkalmazott a kövér arczára, ki is akkorát sikoltott, hogy repedt bele a stukatur.

- Ördögözőm a lelkét, katona uram! ordíta viszhangul e sikoltásra egy bivalylyal álmodott hang, kísérve mérges toporzékolástól. - A hosszúbotú béresben eldült a borju, az bömbölt akkorát.

- No hát no? Mi baja kendnek, földi? kérdé a katona ijedtelen képpel tekintve a tombolóra.

- Mi bajom? Az a bajom, hogy az a leány ott la, nem édes mindnyájunké ám! felelé a béres kitörő zélussal.

- Hát'szen helyesen van. Magam sem szeretném, ha rajtam kívül még másvalakié is lenne. Kötekedék a katona, s még egyszer hozzányult az élő orgonához, az még nagyobbat sikoltott.

- Tyhuj! Ezer malomkerék! Andrásnak sem kellett több. Felugrott, kirugta a lóczát maga alól, földhöz vágta a süvegét, hogy akkorát szólt, mint egy ágyú, s azt ordította - - - nem - semmit sem ordított, hanem beleköpött a markába, s azzal gyűrte az inge ujját.

- Hadakozni akar kend, jámbor lélek? kérdé fitymálva a huszár s önhittén mosolygott rá. Bezzeg nem kaszanyélből készítik a kardot; ne bántsa kend azt, a mi katonából van.

- Bántom biz én, ha kutyafejű tatárból van is, mihelyt a szeretőmet bántja, - kiverem én, nem csak a kocsmából, de a világból is, ha mindjárt ezer is a lelke; nem is félek én a kardtól, katona uram.

Szólott s az öreg szürt kikerítve nyakából, előfogta a két kézre valót, melynek végén akkora bunkó volt, mint egy birka feje.

- Ne bolondozzék kend, András, sikolta ama sikoltó leányhang s esék nyakába a botgladiátor-nak a kérdéses fruska kérlelni akarván.

- Ej! kelj innen, Panna, szólt András, elhárítva magától minden emberszeretetet, - majd én mutatom meg, ki ül a padkára!

- No András, tréfálkozik a nyalka huszár közben, minthogy kend András és csakugyan verekedni akar, hozok én is olyan hosszú fegyvert, a milyen a kendé - s indult az udvarra.

- De hozhat én miattam; akár malomgerendelyt hoz is vagy egész tölgyfát, nem félek én tőle hatod magával sem, szólt, a falnak vetve a hátát, a béres-athléta.

- Ne tartson kend tőlünk, dörögé az őrmester, nem szólunk mi bele. Kitesz Vincze vitéz egymaga magáért.

- Már'szen majd megvállik, felelgetett vissza, fejét felvágva, a zsirbafőtt ökrész, s várta nagy szemekkel a megérkezendőt.

Megjött az. De a világért sem czepeelt magával gerendelyt, sem egész tölgyfát, hanem kihúzott a ház tetejéből egy hosszú nádszálat, azt hozta fegyverül.

- Hát csak bolondozik? kérdé András elszégyenülve.

- Nem én, felele a huszár nem tréfálva. Álljunk csak szaporán egymás szeme közé; no, atyafi, melyik szemét szúrjam ki hát elébb? s ezzel elkezdte a nádszál lobonczos végével alkalmazkodni a béres orra, szája körül, ki elsőbben kézzel kapkodott hozzá, de nem kaphatta el, - később mindig jobban kezde kijöni türelméből; végre, mikor nem állhatta a boszantást tovább, neki fogta a fütykösét s megemelve azt, vérben forgó szemekkel, iszonyú ordítással és veszett haraggal olyat sederinte maga körül, hogy a mint a ház túlsó oldalát megütötte a bunkó vége, kívül a vakolat potyogott. Iszonyatos volt e csapásnak ereje: Vendel gazda elől ezer milliom cseréppé törve repült le a kétfüles kancsó, három szék felfordult, egynek keze lába törött, Hanzli pedig az asztal alól nézte a maga hosszúságában az egész csetepatét. Jaj volt azon léleknek, ki e kárhozatos suhintás gözkörébe jut; meg sem pihent volna a más-világig, olyat repült volna tőle.

De a fránya huszár világért sem repült, - hova tette magát, hova nem a kritikus perczen? azt ő tudja, senki más; elég az hozzá, hogy midőn András szörnyű pusztító dühében óriási módon elrikkantá magát, csak azt vevé észre, hogy a veszedelmes nádszál a szájában állt meg, messze kimeredve, mint egy két öles szivar, - a huszár pedig sértetlen állapotban ficzkándozott előtte.

András elálmélkodott, bámulatánál csak az összes nézősereg kitörő kacagása volt kietlenül hosszabb.

- No még így sem jártam, mióta Kilitiben lakom.

Vendel gazda áldott tuloktermészete sehogy sem bírta a rebellis jeleneteket megemészteni. Miatta ugyan valamennyi ágyú gyújtóluká beroszdásodhatott volna, ő nem találta fel a háborút.

Miket nem kelle megérnie!? Házánál lárma történt, - nem elég; káromkodtak, - azt is mondták, hogy «milliom-adta», meg hogy: «ördög ide amoda» s más több fertelmes szitkozódásokat, - ez sem elég: tubákos szelenczéjébe kínálatlanul belemarkoltak, - pudlija farkára szintén kínálatlanul rátapostak, kinevették; - még odább szemeláttára verekedni mertek! az uraság béresének nádszopókát nyomtak a szájába, s mi legrettenetesebb: kancsóját, szerelmes kancsóját, a tiszteletben és becsületben megfakult kancsót, azt a kétpintest, örökre semmivé tették, úgy, hogy még a síron túl sem fogja használhatni többé, a hol pedig ugyan mind a négy feleséget újra és együtt fel fogja találni.

Ez több volt, mint a mennyit egy csehtől szakadt német serfőző lelke elviselhet, ki hálósüvegben jár és négyszer házasodik. Ez sok volt.

- Fektessetek le! szólt nyöszörgő hangon árva cselédeihez, s két szája végét siralmasan elhúzva, oly képet talált mutatni, milyennek mását csak a magyar kártyában a makk-csali viselheti. Vigyetek el innét, könyörge ápolóinak iszonyú vékony hangon. Viczuskám, melegítess ágyat forró téglákkal, mert én beteg vagyok, igen-igen beteg, talán meg is halok, - oh, ohwé! beteg - Vicza... meghalok, oówéwé!

- Az Istenért! kiáltá a menyecske, úgy téve, mint a ki nagyon megijedt, - s a cselédség mind utána kiáltott és mind utána ijedt, mi közben száját alig bírta betömni a ki-kitörő nevetéstől. Hozzatok a padlásról bodzavirágot! lenmagkását kell melegíteni sebtlen! forraljatok vizet a herbateának, melegítsetek fedőt; te Hanzli, szaladj a borbélyhoz pióczáért, te másik, fuss, bonts ágyat; a gazda beteg, szörnyű beteg, ni hogy tüzel a feje, mint a katlan, a keze meg oly hideg, mint a fagyos répa. Siessetek. Kettőt lépjetek egy helyett!

Ekként Vicza asszony. - A cselédség pedig rögtön nyakon ragadá Vendelt, s ki kezénél, ki lábánál fogva megemelve czepték hátra a hálósobába, mint a gólya a fiát, ott beledugták az ágyba; még egy reklit adtak rá, aztán bepólták három dunyha és ugyanannyi párna közé, s torkig bekötözve tisztesfű-kötéssel, megítának vele egy meszely székfű- és ugyanannyi bodzavirág-levet, a mitől aztán oly izzadásba jött a jó úr, mintha megfőzték volna; sem kezét, sem lábát nem volt pedig szabad a párna alól kidugni, mert ha kidugta, ott állt Vicza asszony az ágy mellett a kurta seprűnyéllel, s úgy rá talált kommantani, hogy megemlegette. Falun minden nyavalyának ez az orvossága. Megfőzik az embert a maga levében, - hogy ha meg nem fullad, vagy a guta meg nem üti, bizonyosan meggyógyul.

Vendel gazda eleinte csak tréfálni akart. Dehogy volt ő beteg! csak hogy érdekessé akarta magát tenni a hamis; hanem rajta kapták. Végre maga is elhitte, a mit maga költött: érzé, hogy vagy a hideg, vagy a meleg, de valamelyik leli.

Az a megivott itcze herbaté, a hasára rakott lenmagkása tarisznya, a talpára kötött vesicatorium, az aggodalmas arcok, a csisz-csosz lépések, a forró vasma töltött eczet nyavalyakergető szaga, lassu suttogások, homlokát tapogató kezek... mind oly sajátságos érzést költenek benne, minőket az ember közelgő betegség előestéjén szokott megsejdtíteni: valami nyugvó zsidbadást a főben rajgós nyüzsgését a duczrendszernek, lélekzetforróságot; de miket jóra való ember reggelre ki szokott aludni.

- Te Vicza, nyöszörgé a patiens a dunyha alól, melyből csak orra látszott ki, mint egy árbocz, te Vicza... ihatnám.

- Majd mindjárt jön az ezerjófű, édes öregem, majd ihatol, addig nyeld a kortyot egy kevésé.

Hhaj, de nem ezerjőfüvet volt ám ihatnék Vendel úr, de hogy mit? azt még sem merte kimondani.

- No nézd, már itt is van. Jó forró, jó keserű édes öregem; várj, kitöltöm a csésze aljába. Idd meg csak, majd meglásd, hogy meggyógyulsz tőle, - várj, majd megfuvom; vigyázz, meg ne égesd a szádat.

- Brrrrrrrrphü! ordítá megrázkódva a hypocrita nyavalyás, a mint az első korty megfordult a szájában, s olyat rugott magán, hogy ha vassal nincs pántolva az ágya, testamentumot tesz (ugymint az ágy). Hisz ez méreg!

- Méreg a gutát! inkább nagyon is orvosság; nézd én is iszom belőle; valami fölséges, ettől gyógyulsz csak meg. Idd meg csak öregem, szaporán idd meg, no de megidd, ha mondom.

Denique Vendel úrnak nolens volens fel kelle tátani a száját s elnyelni színlett nyavalyájának ezerjő, de ezermilliomszor keserű orvosságát, melynek azon panaceai hatása van, hogy a kinek nem árt, legalább nem is használ neki.

Nyilván való állapot azonban, hogy minden erős keserűség erős appetitorium szokott lenni; - ez így volt harmincz esztendő előtt is. Vendel gazda egy ideig csak fintorgatta az orrát, testének ez egyetlen activ állapotban levő részét; szíttá, tüszkölte, emelgette e tülöknek termett emberi tagot, míg végre, nem bírván tovább türelemmel, odainté magához Vicza fejét, s mintha nagy titkokat lenne felfedezendő, szájához tartotta fülét s abba egyetlen egy szót, de csak egyetlen egyet súgott, cannibali arczkifejezéssel kísérve e mondatot.

- Azt hát, ördögöt, meg a máját! szólt felpattanva Vicza asszony, hát még mi nem jut eszedbe, te telhetetlen tarabaksa; jobb biz elalszol, míg jó dolgod van! s ezzel haragosan tollat ütve a titáni férjre, behuzá még egyszer annak fejébe a labonczos hálósüveget s mérgesen ott hagyta.

Vendel ajkairól hosszú és nehéz fohász szakadt fel - mint a poéták mondják - reményeinek ily felsülése után.

Mi volt légyen ama mysticus, haragra gerjesztő szó, mind a mai napig rejtve maradt a historicusok előtt. Psychologusok és phylosophusok egyébiránt, kik a gastronomia szent titkaiba be vannak avatva, könnyen kiokoskodhatnak, ha akarnák, mikép az ilyesmi lehetett: «ehetném»!

Tehát Vicza asszony magára hagyta a szenvedőt, gondolván: a ki éhezik, aludjék.

De Vendel nem tudott aludni. Szörnyű kísértetek jelentek meg szemei előtt: hol egy óriási szál augsburgi hurka, hol egy megmérhetetlen szalonnás gölödény, hol egy sereg repkedő, ugrándozó kipirult lekváros hátú csehampuska, hol egy tisztos, komolyan lebegő sörpalaczk, fején fehér habkoronával és a sült malaczkok és a sült galambok, mosolygó begyeikkel, s a mindenrendű sülték, főttek és pörkölte, s a minden néven nevezhető becsináltak és kicsináltak, ragyogó leveleikkel, kínálkozó illataikkal, s előre érezhető gyöngéd zamatjaikkal!!!

- Oh én százszor boldogtalan! ki mindezekbe nem haraphatok! ordítá magában kétségbeesetten a potrohász, s nyálát nyelve, a fal felé fordult és imádkozni kezdett.

De hogy tehette volna ezt ily állapotban? Éhesen, szomjasan, torkig csuronvíz! A tatárnak volna ilyenkor kedve kegyeskedni, s még hozzá a mellékteremből áthangzó bosszantó vinnyogás, röhögés és hanczúrozás víg hangjai mellett. - De biz úgy megmorgott, mint egy hat esztendőös medve, s a vánkosa csücskéit kezdte rágva-rágni.

A mint így kínlódnék, küzködve magában, s már-már sírni kezdett: egyszerre úgy kezdé érezni, mintha valami rángatná a feje alól a vánkost, rejtelmes susogás közben, mindig erősebben rángatta, - végre fejéhez nyult...

...Ki az?!

- Jahahaj, én vagyok, gazduram, szólt valaki fogvaczogás kísérete mellett.

Hátratekinte. Hanzli állt előtte. - Zöld volt a fiu képe és térdei összevissza verődtek és hajszála mind szerteszét állt.

Vendel úr azt hitte, kísértetet lát. Kiáltani akart, de a boszorkány rajta ült a nyelvén, nem birt szóhoz jutni.

- Gazduram! kiáltá erős asthmával a fiu, s szemein egyet fordítva, térdre esett - egyszerre mind a két térdére: s úgy megragadta Vendel úr hálóréklijének gallérját, hogy ez csakugyan azt hitte, mikép éhsége lecsillapításául most őt fogják megenni. De nem tették, nem. Sőt inkább Hanzli úrfi keservesen elkezdte sírni, szepegni, csuklani és huákolni s Vendel úr megkapott nagy kezét csókolgatni, miközben mindig csak azt emlegette, hogy: «gazduram, gazduram».

- Hallom, fiam, hallom, de hát mi lelt?

- Oh engem semmi sem lelt, de gazduram oda van, elviszik, elragadják, irtózatossképen csúffá teszik...

- Mit beszélsz, fiam, Hanzli? szólt megütközve a circumspectus.

- Hát - tudja kend, gazduram, kiért, miért jött ide ez az irtózatoss gáliczkőfaló ellenség?

- Nem én.

- No én sem tudtam, de most már tudom. Oh ezért járnak be ezek most országot világot, tüzzel, háborúval; oh ezért keresnek össze minden birodalmat, oh ezért...

- De hát miért?

- Hát nem mondtam még?

- Te? tán a feleségemért? ordítá felülve az expatiens, s hirtelen még éhszomjas voltát is elfeledte.

- Az még csak jó volna, gondolá magában Hanzli, ők bánnák azt meg, de nem is úgy. - Kendért magáért jött ez a háború, szeretett gazduram, susogá kimeredt szemekkel (nem szemekkel susogá), s hosszú póznakezével a hanyatteső gazdára mutatott, ki noha nem érté a dolgok mivoltát, de azért nagyon megijedt.

Vendel úr nézett Hanzlira, mint egy sült hal, Hanzli pedig Vendel úrra, mint a másik sült hal. Egyébiránt az egyik izzadt, a másik didergett.

- De hát mégis... mi szüksége van rám a francia császárnak? töprengé a gazda.

- Hej! felelé a szolga, nagy dolga van annak kegyelmeddel; épen most súgták egymásközt a zöldfejű huszárok, hogy ez lesz az, ez lesz az! s fejüket billegtették. Odafülelek, hogy ki lesz az, mi lesz az, hát mit hallok?...

- No hát mit hallasz?

- Azt suttozták, csak amúgy titokban, hogy senki se hallja: hogy a francia császár mindaddig nem szűnik meg ez országot tüzzel-vassal pusztítani, míg neki váltságul egy ötmázsát nyomó darab embert nem adnak.

- De hát minek az neki? hebegé Vendel.

- Ezért elhatározták, hogy kendet holnap reggel megmázsálják, s ha megüti a mértéket, menten kiszolgáltatják a francia császárnak. Ezt csak úgy suttogták - csak úgy titkosan, a kalap alól, pedig kegyelmed megüti a mértéket.

- De hát mit akarhat velem? te Hanzli, nem tudod mit akar?

- Rettenjen agyon kegyelmed! Semmivel sem akar kevesebbet, mint önt ritkasági gyűjteménye számára spiritusba tétetni!!!

- Valamennyi szentek, ne hagyjatok! ordítá, nagy képéből kikelve, a serfőző, engem spiritusba tenni, mint a négy lábú csibét, meg a kétfarkú gyíkot!!!

- Biz úgy; és pedig elevenen.

- De nem úgy, Hanzli fiam! kiálta szörnyen megfrissülve az öreg; e tisztelethez nekem semmi kedvem, épen semmi. Jer, segíts felkelnem, - hol van a papucsom? - Szent János próféta! semmi kedvem hozzá, - addsa a janklimat, meg a bagósüveget. - Húj, szent Flórián és Habakuk! segítsetek öltözködnöm! A bundámat, a bundámat Hanzli! - Oh szűz Cziczelle! add rám a bundámat! fussunk, fiam Hanzli, fussunk! (Vendelt az ijedtség elevenné tette.)

- De merre?

Ez volt ám a kérdés.

- Merre hát? az ablakon keresztül. Fogd a fejszét, csapd ki a keresztfát, ne törődjél vele. No mostan emelj ki, fussunk, fiam, fussunk.

Percz mulva földrengési zuhanat hangzott odakünn, mit a csárdai borozók ujjongatása sem birt túlhangzani.

- De hogy megyünk tovább? ez volt a második kérdés, mert Vendel gazda lábai nem arra voltak teremtvé, hogy szaladgáljanak. Mit volt mit tenni? Hanzli targonczát hozott, az öreg Gambrinust belerakta, a hámisszéköt nyakába ölté s ment az országútnak, görhesen tolván maga előtt a colossalis testet; mely emberfölötti vállalat terhe alatt kidúlt a két szeme s dereka C-vé hajolt meg. Az öreg pedig váltig biztatá: «Told, fiam, told!» - Majd megszolgálom szépen a másvilágon.

Hanzli úgy szuszogott, mint a majorennis vadkan; a taliga kereke csikorgott, mintha azt mondta volna minden fordulásnál: «hájat vegyenek!»

Vendel pedig folyton biztatá: «Told, fiam, told! majd megpihensz otthon!»... Így mentek végig a kertek alatt.

Már a falu végén voltak, - a legelső kukoriczaföldhöz értek. Hanzli közel volt a megszakadáshoz, s midőn épen egy kis dombra akarta volna a sysiphusi terhet feltüledkedni, midőn Vendel legjobban szorítná a dolgot, mondván: «Told, fiam, no még egy kicsint, no még egy kicsint!» puff, beledönté az árokba.

- Zatraceni! nyöszörgé a «szállj le Balázs a hintóbul» odalenn. Zatraceni, végy fel, Hanzli, nem tudok felkelni.

Hanzli felrángatta az esett hust.

- No de már most menjen ám kend, jó gazduram, a maga két lábán, vagy ha tolni akarja a taligát, hát itt hagyom. Nekem szétnyílt a hátam gerincze. Kódis vagyok.

- Ne bolondulj, fiam Hanzli. Itt ne hagyj most; legalább segíts elbujnom valamerre, segíts elbujnom. Hiszen tudod, hogy mindig úgy szerettelek, mint a tulajdon fiamat, édes szép Hanzlikám.

- No csak ne czirógasson kend. Hanem adja hát kezét. De ha úgy belém kapaszkodik kend, egy tapodtat sem megyünk. - Próbáljon a maga lábán járni. No - no!

Így nógatta Hanzli megrémült gazdáját a kukoriczába, ki holdvilágos éjszakának idején megszökött meleg ágyából, hogy egy hideg kukoriczagóréba menjen bujdokolni, melyből a csósz megszökött, s melynek tetején beesik az eső, oldalán keresztülfú a szél.

Ide hozta Hanzli a gazdát, ki ugyan elfáradt, mire ide jutott.

A góré tetején fiaverekbe sipogtak, oldalai nádkévéből voltak építve, kifoltozva kukoriczaszárral, melyet szépen befutott a földi mogyoró jószagú virága. Benne semmi sem volt, kivéve tán egy légió szunyogot.

- Hát itt maradjak? kérdé desperált arczczal a gazda, széttekintve a nádkastélyban, mely egymagával tele lőn.

- Ne féljen kend, itt senki sem fogja keresni.

- De hová ülök le?

- Bizony csak a földre.

- Szent Jeremiás! Kemény ez a föld ülőhelynek.

- Ne bánja kend, csakhogyspiritusba nem teszik.

- Debizony hideg is, aztán meg ehetném is.

- Majd tegyünk róla: én most hazamegyek és hozok kendnek egy egész kenyeret, meg egy sonkát - -

- Egyebet semmit? - Hát azt akarod, hogy éhen haljak meg itt?

- Azt nem akarom, hanem kendnek mindenesetre le kell magáról soványkodni vagy fél-mázsára valót, ha örök bujdosásban nem akarja tölteni életét.

- Jól van, fiam, jól! Azaz dehogy van jól, dehogy van jól! Hozd el hát legalább a kutyámat, hogy legyen kivel beszélgetnem, ha magam leszek, és a ki megőrizzen...

- No Isten megáldja, gazduram, meg ne ijedjen, míg visszajövök.

- Te Hanzli! aztán felőlem senkinek se szólj! tudod, ki az a senki! Hát még annak se, egy kukkot se.

- Nem, nem, nem, nem!

Mintegy félóra múlva visszatért a hórihorgas, szörnyen felbatyuzva. Vendel úr már messziről leste s örült, hogy itt látta, azt híven, ez legalább is az egész éléstárt elhozza a hátán.

Messziről rákiálta: - Mi az a hátadon, Hanzli fiam?

- Egy kéve szalma és a bunda.

- Jajh! nem ennivaló. Hát ott az öledben.

- Ez a pudli. - Nem akart eljöni, az ölemben kellett idáig hurczolnom.

- Az sem ennivaló. Hát a kenyér, meg az a másik?

- Itt van a tarisznyában.

Hujj! Az a tarisznya szörnyű kicsiny tarisznya volt.

- Hát innivalót nem hoztál, fiam Hanzli?

- De bizony, itt van a korsó.

- Nyujtsd ide, hadd huzom meg... Jaj, Hanzli fiam, pogány a lelked is, hiszen víz van ebben!

- Még pedig friss.

- De hát halálom óráját akarod megérni?

- No ne zúgolódjék kend, gazduram, mert valaki meghallja. Ehen van ni, megcsinálom az ágyát, a tarisznyát felakasztom ide a körösztfára, aludjék kend szépen, holnap este majd megint eljövök. Tegye be az ajtót. Jó éjszakát.

Vendel úr magára maradt.

Ilyen az emberi élet. Az ember semmiről sem bizonyos, még mikor meleg ágyába szépen lefekszik, akkor sem tudhatja, vajjon hol fog fölébredni, mint íme az élőpélda.

Sötét volt. Alig tekintette be a hasadékokon egy-egy kíváncsi csillagocska a nádresidentiába, s minden lélek fülelt.

E nagy csöndességben, e nagy sötétségben hirtelen úgy tetszék Vendel gazdának, mintha valaki vagy valami mellette németül beszélne. - No de világosan hallá:

Quak, quak, frakk!!

Ki lelke lehet ez?

Ismét: quak, quak, frakk!

Ejnye, ezzel talán tótul is lehetne beszélni?

- Jako sza volás moja dusa...

Quak, quak, frakk!! szólt mindig közelebb a gyalog madár, míg végre Vendel azon bátorságot vevé magának, hogy kezét a hang tájára kinyujtsa s megtapogassa annak okozóját.

Brr! Valami hideg mozdult meg ujjai alatt, oly hideg, mint a béka.

Ugyan mi a tatár lehetett? Hideg mint a béka, németül beszél és mozog.

Vendel gazda nem birta kitalálni, hanem fogta a bagósüvegét s a mint még egyszer megszólamlott a rejtélyes állat, leborította vele, gondolván: reggelre majd szeme közé néz, s ezzel kivette a tarisznyából a kenyeret, a gyürkéjét letörte s miután azzal elbánt, az egész kenyeret odahelyezte vánkos gyanánt a feje alá, s jóízűn aludt a fáradozások után, egész hajnalig meg sem mozdulva egy fekvő helyéből. Érzé ugyan néha, mintha a haját húznák, meg az orrát csókolgatnák, de mikor az ember alszik, ilyesmit föl sem vesz.

Hajnalra azonban nagy álomlátások kezdtek háborgatni. Azt látta, mintha egy nagy múzeumban lett volna, hol mindenféle kitömött pelikánok, struczczok, gólyák és krokodilusok, tengerilovak, páviánok, macskamajmok és kutyafejű tatárok, bebalzsamozott tarka ördögök és kővé vált vízi angyalok és egyéb naturæ curiosumok, köztük egypár kritikus is, lábánál fogva felakasztva - álltak hosszú sorral.

De legbámulatosabb volt két óriási üveg, a közepére téve, mindkettő színig spiritussal, fölül hólyaggal lekötve, - miknek egyikében egy sovány elefánt lubiczolt hosszú nagy orrmány-nyal, frizirozott hajjal, fénymázos cipőkben, nagy széles bő frakkban; a két fátermörder mint a két agyara hegyesült előre s a két füle lógott.

De bezzeg a másik üvegben! ott meg Vendel úr uszdogált, még egyszer akkorára hívva, mint a mekkora volt; sárga flanellréklíje rajta volt, és a tarka papucsai; szörnyen kapálózott, hogy magát kitörhesse; kiabált volna, de mihelyt száját nyitott, itta a spiritust; végre egy kétség-

beesett lökést tett magán talpával, hogy fejével a hólyagot kiüthesse s kirúgta a nádviskó oldalát.

- Ahhaouhh! szólt nagyot ásítva - mégis jó volt, hogy nem engedtem magam; hanem ezért meg is érdemlem, hogy jóllakjam. De nini... hová lett a kenyér? A kenyér hova lett, sem hire, sem hamva. - Csak egy pár megmaradt morzsa mutatta, hogy hol volt. - Biz azt az éjjel kiették a feje alól a réti patkányok.

- No már most kenyér nélkül egyem meg a sonkát? megbetegedjem tőle?

De ám gondoskodott a jó sors, hogy Vendel úr meg ne betegedjék. Mert a mint keresé a sonkát, hát sehol sem találta a sonkát.

Iszonyú rémgondolat cikázott keresztül agyának sivatagán.

- Filáx! kiálta a pudlinak. Az nem felelt. Nagy mina volt pedig kaparva a nád alatt a földben.

Vendel úr kitört az ajtón. S im a hűséges eb ott hevert a küszöbön, az elpártolt sonka végcsontmaradványát egész manierral fogván két első lábába s szépen ráogatván.

- Semmivé lettem! kiálta Vendel úr kétségbeesetten s hanyattvágta magát a zsupra, és megátkozta az ő születése óráját.

Ekkép táplálta a hűséges Hanzli jó Hornyicsek Vendelt, mint Illés prófétát a varju, s ekkép ette meg az egér az ő kenyerét és a pudli az ő sonkáját, s ekkép átkozta meg a nagyhírű serfőző saját magának és pudlijának születése óráját.

Szerencséjére azonban valamely titkos sugallat, avagy sejtelem déltájban kivezérlé a hűséges hollót egy újabb szállítmány proviánttal, különben a szegény serfőző tán mint egykor Eu-tudja kő, hogy van tovább) király, magamagát ette volna meg.

- Hanzli fiam, vidd vissza a kutyát, hozz helyette macskát, mondá az öreg úr - az egerek a galléromban költenek s a mit ezek meghagynak, a kutya hordja el; - hát a huszárok?

- Dejszen azok túl vannak már a határon, reggelig ott vigadtak, akkor lóra ültek, azóta tán háborúban is vannak.

- Hát Vicza asszony?

- Nem vitték el, felelé keservesen Hanzli, - most épen szörnyűkép dúl-fúl, kelmedet keresi; azt hiszi: istentelenkedni jár és nagy dolgokat ígér kendnek, ha rátalálhat.

Utczu bizony, gondolá Vendel úr, ez aztán a két tűz: egyik felől a franczia császár keres, másik felől a feleségem, - egyik üvegbe akar tenni, a másik kalodába.

- De jól elbujják kend. - Ugyan közelget az ellenség. A falubeli impostor (compossessorokat akart mondani a fiu) mind rejtik a holmijeiket, ki a gerendák közé dugja a kincseit, ki a mán-gorló alá ássa, ki a pinczébe temeti; az insurgensek számára sütik a pogácsát mindenfelé, meg a mákos rétest az útra; már a paprikaszag a szomszédban érzik, - azt mondják: az ellenség vörös puskaporral lövöldöz. Szörnyű kegyetlen nép, kik még a születetlen gyermeket sem kimélik, úgy bizony! akként bánnak az emberrel, hogy lehajtanak a földre két fiatal jegenyefát, ahhoz az embernek két lábát két felől hozzákötik, akkor hirtelen eleresztik a fákat s sutty! az ember ketté hasadt.

- Alé! juuj!

- Az asszonyokat meg a hajaiknál fogva kötözik össze, úgy hajtják a vásárra Afrikába.

- Te messze van az az Afrika?

- Még nem tudom. Lehet annyira, mint Szerdahely; de miért?

- Csak azért: hogy ha Viczát eltalálják vinni, tudjam, hogy hány nap alatt jöhet vissza.

- De hát ha engemet visznek el? S majd a kutyafejű tatároknál valamely komondorábrázatú kisasszony belém szeret? Bizony! Aztán megesz? úgy ám! Mazsolaszőlővel hizlalják ott az embert, meg szentjánoskenyérrel.

- Jaj, fiam Hanzli, ha téged elvinnének, s nekem nem hozna többé senki enni! Fiam Hanzli! Az istenért, vigyázz magadra; s ezzel odaölelte potrohára a jó öreg a fiam Hanzlit, s úgy össze-vissza csókolta annak feszített orcáját, s úgy össze-vissza szorongatá annak gyertyaszál természetét, hogy mikor elereszté, káprázott a szeme a fiúnak, s csak úgy kapkodta a levegőt, mint a partra tett kárász.

Így vigasztalá a jó Hanzó diák szerencsétlen gazdáját az ő bujdosásának napjaiban, reggelenkint és esténként hordva neki enni és innivalókat, nemkülönben híreket és történet dolgokat, mik közül ugyan a kilenczedik sem volt igaz. E közben pedig szépen zöldült és levelesedett a kukoricza, sárgultak a tökök nagy ernyős leveleik alatt, és a seregélyek látogatták a boldog mezőket.

Vendel úr reggelenkint ki-kisértálgatott egy közeli dombra, honnét a faluba be lehet látni, onnét szemlélte a kémények füstölgését és a fecskéknek röpködését és a porzó országutakat, s hallgatta a komondorok távol ugatását és a déli harangszót; délután pedig, mikor a nap be kezdte fűteni a világnak, befeküdt a kised vityillóba, hol késő estig harsogott hortyogásának mennydörgése; s csak akkor jött ki onnan, mikor a nap ismét betette maga után az ajtót, s itt hagyta a szép harmatos világot. Felmászott ilyenkor ismét az őrdombra; - azok a szép csillagocskák úgy ragyogtak odafenn, mint egy-egy kis gyémánt, ideleinn pedig szanaszét a pásztor-tüzek vörös csillagzatai tünedeztek fel a félhomályú mezőn, a falubátérő gulyák kolomp-muzsikája bejárta a tájat, vagy egy-egy elkésett ácsi laptika két kerekének vidám nyikorgása; az uraság majorjában valakit ugattak a kutya, a kanászlegények pattogtak a karikásokkal, s mindez oly szép volt. Hát még mikor a hold feljött, mint egy világító vajasszarvas, később pedig mint egy fényes ezüst huszas, akkoriban oly ritka tünemény (nem a hold, hanem a huszas). Az öreg Hornyicsek nem győzte benne eléggé keresni szent Dávidot és a hegedűjét, kit nem egyszer látott már a fényes planétában, midőn sörte illusztrált fővel gyönyörű clairvoyanci állapotban kiült esténként a márványköpadra. A lanyha esti szél e közben oly édesdeden susogott a kukoricza-levelek között! Szerencséje Vendel úrnak, hogy semmi hajlamot nem mutatott az aszkórságra, különben e regényes helyzetnél meg nem menekült volna a poétává levéstől.

De megköszönte ő ezt a regényességet. Naponként jobban kezdé tapasztalni, hogy ködmene mindinkább inkább beéri, - bővült, tágult minden öltözte, s napról-napra kevesebb fáradságába került az őrdombra föl- és arról meg lemászni. Azon gondolkodott: hogy vajon nem mehetne-e már vissza a faluba? De Hanzli mindig lebeszélte, azt fogta a szegényre, hogy hízik, pedig szüntelen keskenyebb kosztra szorítgatá.

Ekkép folyt le két egész nyugalmas hét, miken, Vendel úrral összevéve is, kevés nevezetes történet; néha a hangyák berontottak nyári palotájába, honnét aztán nem győzte kikönyörögni; másszor az égiháború iszonyai állattak ki halálfélelmeket vele. Egy délután pedig egy dühödt kivert bika járt-kelt a kukoriczaföldek között szörnyű bömböléssel, a mikor is Vendel gazdát, ki a nádhajlékból ki sem mert pillantani, majd a hideg lelte ki; de legborzasztóbb volt a jámbor úrnak egy vadállattal rémletes esete, mely, mint igen rettentő és így mulattató történet íme ezennel elmondatik. Annyit már tudunk, hogy Vendel urat esténként valamely vadlélek meg-meglátogatta, mely ilyenkor németül discurált, s ha az ember hozzányúlt, hideg volt és mozgott s melyet Vendel úr rendesen leborított az ő bagó-süvegével, hogy reggel ráismerhesen; - midőn pedig reggel fölemelé a süveget, nem talált az alatt egyebet, mint egy lyukat, mely a földbe volt vájva, és igen sötét volt... Midőn egy délután éppen szörnyen törné a fejét e

sötétlő üregnek titkos rejtelsein, úgy tetszik fülének (és fülei jók voltak), mintha tanyája körül mezítlábas lépések jönének, mennének, sőt halk suttogásokat is vélt olykor hallani. Fülelt, hallgatott, meghúzta magát. Kis idő múlva azonban úgy kezdé hallani, mintha ama rejtelmes gömbölyű földi lyuk beszélni akarna, nevezetesen, mintha csuklanék és gargarizálna, épen mint ezt emberi gége szokta tenni. Olykor sóhajtani is képzei. Mindig hangosabb zúgás, czuppogás és kortyogás kezdte felkiabálni. Teremtő atyám! mi lakik itt? Később kaparni kezdtek benne és à la minute tüsszögni. Mindig feljebb, mindig hangosabban. Reszkettünk, mint a nyárfalevél. Végre - hah! végre egy iszonyú fő, s - két füle, - két szeme, - hegyes fogai, - - véres nyelv, - mutatkozott, felfelé törekedve a nyíláson! még egy vonaglás s egy rémséges vad tekintetű, lucskos, ijesztő alakú, hegyes körmű, villogó szemű vadállat rontott belőle ki, - egy rettentő ürge!

- Szent Bertalan, segíts! ordíta magában a serfőző, ez megesz! Mert ez olyan állat, a ki a bikát is lefogja.

De ez csak hagyján, hanem a mint ama ragadozó állat kiszökött nagy lucskosan, sárosan az üregből, rögtön utána, mintha forrás vize buggyant volna fel, ömlött valami folyóság a lyukból kifelé, mely egy percz alatt Vendel urat ürgéstül, bundástul és fekhelyestül együtt kiöntötte. Hát valami rossz pásztorfiuk ürgét önteni jártak, s épen azon domboldalon, hol az elhagyott csőszgunyhó volt építve, kezdték a díszes mulatságot; nem tudván azonban a közlőcsövek teoriáját, csak hordták kantával a szomszéd tó vizét, s átkozták a békát, mely bizonyosan minden vizöket megissza, míg az ürgebarlang másik nyílásán át Vendel úr kastélya szenved áradást.

Az üldözött szörnyeteg e közben, miután körülfutva a szűk tanyát, sehol kimenekülésre útmódot nem talált, azt gondolva, hogy majd tán a tetején kimehet, kapaszkodott négykézláb a nádfal harántos oldalán felfelé, s már-már az ablakhoz jutott, melyet azon szélvész szakajtott, - midőn valami véletlen eset által kihozva a sulyegyenből, visszanyekkent s rá hullott Vendel úr orrára.

No még oly ordítást sem szalaszta ám ki emberi harminczkét fog, a minőt Vendel úr e perczben; kirugta az ajtót kezével, lábával kiesett a házból, - s oly handabandát ütött, mintha három regement török lett volna a hátán. Utczu! a pásztorfiuk nem vették tréfára a dolgot, - vesd el magad! nyargaltak holtra riadt képpel, ott hagyva kantát, dézsát, ürgelyukat, s végigbömbölve az úton, addig vissza sem néztek, míg a faluba nem értek, a holott is a népet rögtön fellázták.

No Vendel, ez ostoba egy rohanat volt, most majd megtudják, hogy hol vagy: rajtad jönnek, hazavisznek, elárulnak, spirituszba tesznek, s az is a tied lesz.

Felállt szegény az őrdomb tetejére s a falu végére kémelt: kis idő múlva tehát szomorúan kezdé tapasztalni, mikép sejtelsei valóba mennek át.

Egy csoport vasvillával és vendégoldalakkal fegyverezett emberi had kezdé rejtekének tája felé nyomulni; tovább itt maradni világos Istenkisértés lett volna. Nagy resignatióval fogta szegény öreg a bundáját, egy nagyot sóhajtott s azzal Isten hozzád kapufélfa! bujdosott a pohánkaföldekbe, s ott leheveredve, aggódva hallgatta a távoli rikoltozásokat, a mint a felázadt falunépe üzte hajtotta a kisértetes árnyat; s maig fenn él a nép száján a «földi ember-rőli» kisértetes mese.

Innét ismét tovább húzta magát. Három nap bujdosott tövisen, bokron és szántóföldeken keresztül, szabad ég alatt hált, náthát is kapott, s minthogy kenyere elfogyott, ember szeme elé kerülni pedig nem tanácsolta magának, földi mogyoróval s sült kukoriczával volt kénytelen táplálni életét e három nap alatt. Siralmas három böjti nap, mely legalább három évet elrabolt életéből, legalább harmincz fontot teste tömegéből. - A negyedik napon nagy puskázásra ébredt, valami egy mértföldnyire hozzá nagyon fűthettek ágyúkkal. Még golyóbist is látott,

mely megunt reptében fáradtan ugrott meg a földön s egy-egy kövecsben megbotolva, újra nagyot szökött. Egyet ezek közül szép szerével megkaphatván, meg is takarított a sokat kiállt férfi s holta napjáig mutogatta azt, mint tanujelét annak, hogy ha háborúban nem is, de mellette mindenesetre volt.

Déltájon elhallgattak a durrogatással, s este felé, hogy Vendel úr épen feküdni készült egy virágzó krumplibokor árnyékos tövében, hát a czirokerdők közül mely alak búvik elő? - - Egy mente dolmányos férfi, fején vörös csákó, lábán félsarkantyú, kezében nagy puska, - nyilván e puska sem győzelmi trophæus lehetett. A férfi lábai térdig sárosak valának, de hála Istennek! egy csepp vére sem folyt. - Hátra-hátra nézett. Tán kergetett valakit? Különben látszott rajta, hogy nem találja az országutat.

Vendel úr ráismert. A legharsányabb hang birtokosa minden közbirtokosok közt, nemes Kormos Mátyás állt ime előtte, de mily kiadásban! Dehogy volt haragos, mint rendesen szokott, szörnyen megjuhászult; egyik bajusza csurgóra áll, a másik ketté vált, képen azonban sehogy sem látszott meg, mintha embert evett volna.

- Jó estét Vendelkém, szóla szelid hangon, nem tudja kend, merre van a falu? nem jőne kend velem?

Kapott a kérdésem a jámbor serfőző, s mutatta, hogy: arra van! Gondolta magában, ez fegyveres ember, majd ha együtt megyünk, hamarabb megijed tőlünk valaki.

- No csak azért akartam tudni, hogy arra ne találjak menni, mert az ellenség annak tart; gyerünk a füzesnek, szerelmem Vendelkém, majd ott jól elbujjunk.

- Hát csakugyan bántják az embert? kérdé ez szepegeve.

- Hhaj barátom, hagyd abba a kérdezgetést, - soha se láttál te olyat. Bolondok azok. Így fogják nekünk a puskát ni! Teremtutse, ha el nem jövünk onnét, meglőnek!

- Hát kelmetek nem tudták szintén arra tartani a puskát, a merre azok álltak? okoskodék Vendel.

- No ugyan tarthattam volna feléje az istenadtát, mikor sem sárkány, sem billentyű rajta, hacsak a boldog végít nem fordítottam volna. Gyere, kaparjuk el a földbe, hogy valamiképp meg ne tudják, miszerint a táborból jövök: még megfognának és visszavinnének; gyere, temessük el.

És ama nevezetes fegyver, melyet a magyar világ eme híres insurgens-vicznél fogva ismer: «kend az Alvinczy?» elkapartatott az ugarba, a holott is midőn évek multán ismét megtaláltatott volna, akadt tudós, ki bebizonyítja, hogy ez azon puska, melylyel még a trójai háboru alatt Mars urat Ajax ifju úr hasba lőtte; a másik ellenben azt állítja, hogy azzal jeruzsálemi András lövöldözött a Jordán-vize mellett parti fecskéket, - melyből aztán nagy vitatkozás támadt, melynek mind e mai napig sincsen vége szakajtvá.

A két patrióta pedig nyakába ölté a világot s sietett elérni ama fűzfarengeteget, mely Cs.-től egész a Dunapartig oly szépen lenyulik s ott gyöngyen elrejték magukat, egymást bátorítván. Szinte másfél napig győzték túrni a harc dicsőségeit, de már a második délután vége volt minden ambíciónak: éhes lett a két vitéz, mint a farkas, s elvégre is kénytelenek voltak erőszakot tenni bátor természetükön s ennivalónak keresése fejében kilopózni a fűzfarengetegből.

Nem messze egy mély útban egy felfordított szekér feküdt körösztben. Mátyus úr, látva, hogy senki e szekeret nem őrzi, kihuzott az út mellől egy fiatal eleven fűzдорongot s azzal megparancsolva Vendelnek, hogy üljön le a földre és dugja be a fülét, iszonyú lármával neki-irambodott a pusztult szekérnek. «Add meg magad! - Véd meg magad! - Vesd el magad!» - Piff, puff! nesze neked is! Erre amarra! Ki mer ellentállani?! - Huj! Vendel azt hitte, Mátyus úr most

egymaga háromszáz francziát ver le egy számár-állkapczával. Úgy csattogott, úgy pufogott és recsegett - persze a szekér oldala.

- Megvan! kiálta visszatérve kipirult arczczal a diadalmaskodó, hatot levertem, a többi szétfutott. Itt van a kenyér!! s azzal egy nagy prófuntot emelgetett elő.

Vendel úr ekkor csakugyan elhitte, hogy ez az ellenség vasat ebédel, mert a kinek a kenyeré kőből van sültve, annak a pecsenyéje legalább is öntött vas. Kemény volt az, félnapig kelle áznia a Dunában, hogy harapható legyen. De megették azért. Tudtára legalább Vendel úr soha oly jóízűen nem falatozott, mint akkor.

Megszabadult végre országunk az Isten ostorától. Napoleon, miután látott miskolczi czipót, debreczeni mézeskalácsot, vasvármegyei csákányt, győri burdsellát, kecskeméti kulacsot, ugocsai fülesbagolyt és komáromi fűgét, a nélkül azonban, hogy fő-főczélját, úgymint Vendel gazdát, feltalálhatta volna, ismét, re infecta, honába visszatért, más szóval: kivertük őt az országból (a mi szent igaz is, csak hogy az irigy historicusok titkolják előttünk).

E hirre ismét megnéptelenedtek az erdők és kukoricaföldek. Megtért mindenki ősei lakába, s beszélt mindenki hadi kalandjait a szemfűl családnak: mint védte magát egymaga harmincz ellen, mint rabolta ki a francia élelemszekereit, mint lötték mellbe egy szakállas golyóbissal, de a nagy ezüstgomb, meg a keblén viselt nemeslevél felfogták a lövést, - s végre mint szakadt ezer darabra a harcz hevében izzóvá lett puska! mindezt s még szebbeket beszéltek honn jókedvű ősapáink, az Isten áldja meg őket, - hisz ha ők gyomron hagyják magukat lövöldöztetni, hol volnánk mink akkor! és ha mi nem volnánk?! hm.

Tehát Mátyus úr és Vendel gazda is haza baktattak e hirre. Szörnyen megcsappant a két jó úr, de kivált a serfőző. Csupán árnyéka lett eddigi énjének, úgy hasonlítván hajdani magához, mint az aszalt körte a nyers körtéhez. Ezen felül még el is rongyosultak s szállásuk gyámoltalan voltánál fogva oly szurtosok lőnek, hogy bizvást mutogathatták vala magukat pénzért, sub titulo: finnek.

Mátyus úrnak csak könnyű volt a dolga. Egyet szedtevetézett odahaza s erről mindenki ráismert; de bezzeg Vendel úr! A mint házára talált, szörnyen megüté füleit holmi klarinét-hang, s mintha elefántok járnának ott tánczot. Űm, gondolá magában, ezek aligha engem nem gyászolnak. Hallgatózott; egyes rikkantásokat vehetett ki, egyebet semmit. Végre benyitott az ajtón. A nagy vendégszoba vigadókkal volt tele, kinek apraja-nagyja járta a szent Dávid tánczát, egynek-egynek jutván e czélra annyi hely, mint egy tranchirtányér; legközepepedig édes kedves felesége tánczolt félrecsapott kontyval az András gazdával, kinek arcza ezuttal még egyszer oly fényes volt, mint egyébkor. A nagy tömeg közül csak Hanzli nyuzott képe állt ki mozdulatlanul; nyilván jóllakott a fiu és nem beszélt. Folyt azonban bor és sör, s mindennemű étkek jótékony illata boszantá az éhes ember orrát.

Vendel úr összezsapta két kezét: «Bozsemej!» Csak ennyit szólt, de e kevés szóban oly sok volt kifejezve. «Megálljatok népek;» rikolta, nagyot toppantva lábával, mely toppantásra az asztal alól kijött egy kőczos eb s rútol elkezdte a kísértetes gazdára ugatni. Saját pudlija ugatta meg. A többi ránézett. «Ki ez az ember?» - «Honnét jön kend, földi?» kérdé András gazda. «Adjatok szegénynek egy ital bort, valami koldus lehet», szólt Vicza asszony, kontyát igazítva.

De ez már kihozta a csehet példás türelméből. «Halljátok-e minden lelkek, én itt én vagyok és senki más;»

Mindenki a fejét csóválta. A hang Vendelé volt, de az arcz, de a termet? Senki sem ismert rá.

- Hát te sem ismersz, Hanzli? Hanzli ránézett, komoly képet csinált, vigyorgott, ismét gémberedett képet csinált, de nem ismert rá.

- Ah! ez kétségbeejtő! sápítá Vendel úr s megragadván egy az asztalon álló kétpintes sörkancsót, azt egy hajtókában úgy ki találta inni, hogy kóstolni valót sem hagyott benne. - S ez volt megszabadítója. Erről ismertek rá. «Vendel bátya! Vendel gazda, nagyuram, kisuram, édes uram!» hangzék minden oldalról rá, s nekiestek, ölelték, csókolták, tánczba vitték, denique jól fogadták.

Hát az egész mulatság annyiban volt, hogy a piros béres elvette a Pannit, a kiért a huszárral párbajt is vívott már, s annak ülték most a lakadalmát s egyuttal a francziafutás dicsőséges emlékét, s minthogy ehhez még Vendel úr csodálatos visszaérkezése rovására is kelle vigadni, biz azok kinyultak egész kivilágos virradtig!

Ekként végződött a jólelkű serfőző veszélyes expedíciója.

És e naptól fogva megáldá őt Isten, mert nem hagyta őtet magzatok nélkül, hanem születének fiai és leányai, szőkék és barnák, de kövérek mind és egyik szebb és nagyobbfejű, mint a másik.

*

Néhány nap mulva azon hir kezd szallingózni, hogy az Ott huszárezred az utolsó férfiug elesett a csatán.

E hirre azt mondják, - miért és miért nem? - Vicza asszony amúgy titokban mind a két szemét vörösre kisírta, s utána egy hétig sem evett, sem ivott.

A nyomorék naplója.

Még 1822-ben volt az ó-g-i határban egy elhagyott avar pusztá, melynek közepén egy odvas fa állott.

A pusztá kietlen vala, sűrű bojtörjával és tövissel benőve; elvadult táját kerülték a legelésző juhnyájak; a vad madár félénken repült el fölötte; csak a zivatar látogatta meg olykor, s az év utolsó éjszakáin két emberi árny.

Közepén mintegy elátkozva állott az odvas fa; tövén és derekán kinszülte moha és gombák tenyészték, egyetlen görcsös ág nyúlt fel oldaláról az égbe, a többit leégeté a belecsapott villám. Azon egyetlen ágon, mikor a tél zúzmarával virágoztatta fel a ligeteket, két fagyöngybokor zöldelt, mint nyomorék anya keblén két szívtelen gyermek, utolsó életerejét kiszívók.

1823-ban e pusztá föld, tagosztályi per következtében, C* S. honosított francia marquis birtokába jutott, ki azt felszántatta, a dudvák és bozótok rengetegét kiirtatá, s az odvas fát kivágatta.

Mikor levágták e fát, egy mélyen kivájt üreget találtak benne, mely egész gyökeréig lehatott, s ez üreg fenekén egy ércz-szelenczét, zöld rozsdával bevonva.

Azt hitték, hogy kincset fognak a szelenczében találni; s feltörve, találtak benne hosszú ősz hajfűrtöt, egy pergamentdarabka körül csavargatva; - a pergamentdarabra e szavak voltak írva nőirással: 1822. Dec. 22. Halálos ágyamon reád emlékezem... Több semmi.

Ez igénytelen leleményt átadták a találók a tulajdonos marquisnak, ki nekik viszonszivesség fejében adott két bankó forintot, s ezzel a semmit nem jelentő dolgot félrevetve, az egész eseményt elfelejté.

Történt azonban, hogy a marquis úr, egy hosszú téli estén, megsokalva mindennapi vendége - az unalomnak látogatásait, azon kezdé törni fejét, mikép rázhassa le nyakáról e hivatlan és kelletlen társaságot. Végig képzelte mindazon mulattató kedvtöltéseket, miknek a fölösleges időt martalékul szokás elébök vetni, egyet sem talált köztök, melyet jelenlegi helyzetére alkalmazhatott volna, miután keveset fedezett fel olyat, melylyel az ember magányosan is elmulat-hatja magát, anélkül, hogy felebarátjai társaságára szorulna, s e szerint nem maradt mulattatására egyéb, mint ősi képeivel körülakni magát, s e vidám társaság körében a legédesebb élvezetek közt bevárni az éjszakát. - Ilyen helyzetben lepte meg a marquis urat azon szokatlan gondolat, hogy talán lehetne az embernek magát saját eszméi, saját gondolatfüzérei által annyira vinni, hogy hat órai örökkévalóságot szerfölötti ásítások nélkül keresztül élhessen; azaz, hogy maga magát, anélkül, hogy passianceot játszanék, csupán eszméi furcsasága által elmulatassa?

Ha én orvosa lettem volna a méltóságos úrnak, elméje ezen kórnyilatkozatát bizonyosan a gyomornedvek meggyöngülésének tulajdonítandám.

Kereste tehát a marquis úr testalkatának legfelső emeletében azon láthatatlan tárgyakat, melyeket mi ideáknak nevezünk; - hajtóvadászatot tartott a gondolatok után agyának Saharájában; - hasztalan! - gazdátlanul ögyelegtek abban az atomok, mint hajdan a monások a teremtetlen világban, s mint jelenleg is a tiszamelléki rétek felett a muslinczák és szunyogok fellegei ögyelegnek... A túlságosan élvezett érzéki gyönyörök kifogyaszták a lélek mindenhatóságát, s az ingerek kényurasága alatt szellemi dudvák nőttek tele a szívet és az észet.

A marquis úr láthatott valaha versirót vajudási gyötrelmei között, a mint a jöni nem akaró eszmét hol füle mögül, hol a tollszárból rágta ki nagy erőszakkal, s ő is így tett, de hiába! - a

hol nincs, ott ne keress, a hova nem vetettél, ott nem aratsz; - utóbb is csak azzal kelle magát vigasztalnia, hogy ő született marquis, ki, minthogy nem úgy van alkotva, mint más emberek, hihetőleg e kitüntetést, mint különös kegyeletet kapta a természettől, hogy annál több ideje maradjon hajának felbodorítására.

Ekként hátat fordítva magának, véletlenül belebotlott emlékezetével az említett rejtélyes szelenczébe, s a benne foglalt tárgyakra gondolt; és ekkor jutott először azon észrevételhez, hogy ez eset regényesebb, mint egyelőre gondolta volna. De mint lón meglepetve, midőn figyelmesebben szemlélve a pergamentra írott szavakat, azokat szerfelett hasonlóknak találta saját édes anyja írásaihoz, s a hosszú ősz haját azon hosszú ősz hajhoz, melyet saját édes anyja viselt. Nevelte megütközését annak emlékezete is, hogy december 28-án szünt meg élni, s azon év utolsó napján el is temettetett...

Eszébe jutott továbbá azon eset is, hogy ugyan 1822-ik évi december 24-én az említett pusztá téren egy nyomorék koldus fagyott meg; - kopasz volt és őszszakállú; arcán egy hosszú élet szenvedései, jobb lába helyett famankót viselt, öltözetül daróczt, azt is rongyosat; s ott a mohos fa tövében találtatott megfagyva: - mankója forgácsaiból rakott tüzet a fa alatt, a fa félig megégett tőle; úgy látszék, mintha ezt egészen el akarta volna égetni, s hogy ereje elhagyta s érzé elközelgeni utolsó óráját, bal kezével egy nagy köteg írást a tűzbe vetett, s e helyzetben adá ki lelkét. Iszonyú hideg volt azon a télen, s azon keze a nyomoréknak, melylyel a tűzbe nyúlt, korommá égett, többi része testének megfagyott.

Azon csomó írás közepe kiégett, csak az elejéről és végéről maradt meg néhány levél, s e maradványok a marquisnak adattak át, ki a nyomorékot eltemettetni szíveskedett.

A marquis kapott a tárgy érdekességén, s előkutatta a nyomorék naplóját, mely valahol levél-tárában félretéve hentergett, s annak leveleit végig lapozva, abban egy, a szelenczében talált-hoz hasonló pergamentdarabra akadt, mely «1772» esztendőszámmal s e két szóval: «Reád emlékezem» volt megjegyezve, s hosszú hajfürttel körül csavarva, mely hajfürt fekete vala, mint az éj.

A marquis úr mindinkább ingerelve látta magát a rejtélyes ember írásainak végigolvasására, s karszékében végignyújtózva, himzett sipkáját fejére, papucsos lábait zsámolyára, pipáját penzióba téve, az írást szétterjeszté maga előtt, és ilyetén szavakat olvasott:

1772. Martius.

«Mária» - héberül annyit tesz, mint «szenvetések gyermeke!» - Nekem is volt egy Máriám. - Az én Máriám is szenvetések szülötte volt.

Oly jól esik a szenvedőnek dicsekedni fájdalmaival elmenni a temetőbe s megmutogatni: «Ime ez is az én halottam volt, s ez is; és ezek mind igen szépek és igen jók valának és engem szerettek; - kívülök senkim sem volt a világon; és most meg vannak halva és itt fekszenek - s nincs senki, a ki szeretne a világon többé.

Oly jól esik kevély-fájdalmasan megmutathatni a gondtalan örvendőnek: Nézd, milyen mély ez a seb! - a milyen mély, olyan fájdalmas, - és ezt a sebet ember viseli, - s az az ember én vagyok.

Oly jól esik végig nézhetni a világon, egy magas hegytetőről lenézhetni rá, s elmondhatni: «Ime, e végtelenség, e minden jónak és rossznak egyetemessége, mily nagyszerű, mily tömérdek; és e végtelenből semmi sem enyém - csak a szenvetések; e tömérdek nép közül senki sem enyém, - csak üldözőim.

És én mindezt csak e fehér lapnak mondom el. Ki tudja, ha embernek mondanám, jobban megértené-e, mint e rongydarab, melyre irok? - - Ez legalább nem fogja elfelejteni...

Most bujdosom, vándorolok a világban. Lábaimat vérzik az út tövisei, szívemet az emlékezeté. Utitársam a zivatar és a bánat.

Nekem nem jó fel a nap, - az én szívembe nem önti balzsamát a hit, - bennem nem él a honvágy szent keserve, - engem nem éltet a másvilág reménye. - Nap, mennyország, vallás és haza, - mindezt egy névben vesztettem el; ez a név volt «Mária».

Szenvedek eleget, éjeim álmatlanok és nappalaim sötétek, mint az éj. - Más nyomorultat vigasztal az, hogy nálánál szerencsétlenebb lény is van a világon; nálam csak egy van, ki jobban szenved, - csak egy, ki több keserűséget érez - de ez engem nem vigasztal, mert ez az egy - Mária.

1772. Julius.

Ma egy éve, hogy legelőször megláttalak, Mária.

Ha e napot kiszakaszthatnám életemből, nem volnék az a boldogtalan, a ki vagyok. - És mégis csak áldani tudom e napot, melyen először megláttalak.

Ki volt az, ki ez első pillanatkor szívünkbe súgta: ime, ez a te lelkednek fele, a te gondolatodból való szív; az én életem a te életed, az ő boldogsága a te boldogságod? Rokonok vagytok, mióta a világ teremtvé van! Ha Isten volt, miért kárhoztat így? ha vakeset volt, miért hogy nem kerülhettem el üldöző kezét?

*

1771-ben egy nyári alkonyatkor a budai hegyek közt iszonyú forgószele támadt; - a hegyekről alárohanó viharok, egymással ölbe kapva, egy nagyszerű légorsóvá egyesültek, melynek feje az egek magasságában a felhőkön túl enyészett el, míg talapja világgrontó pusztítással söpört végig a szétkuszált vidékeken. - Az egész mindenség egyetlen egy örvénynek látszott, mely az elemeket chaos-szerű rohamban akarta összevegyíteni. A légből szétszagott asztalok s töveikből kicsavart tölgyek pozdorjait csóválta az iszonyatos typon, míg a szüntelen sűrűdő fellegek vereslő kavarcát sűrű lángostorok kigyózáik keresztül.

Egy érítésig csend lőn a vihar közepett; mintha egy varázsszó állította volna meg a korlátszakasztott zivatart; a levegő elfult, az ég agyon akarta nyomni a földet; - a nap elsötétült, a természet elájult; éjszaka lett, mint azon a napon, melyen az üdvözítő megfeszítették; s e nappali éjben a felhők sötétvörös méhében egy, a napvilágot felülhaladó lobbanás ütött ki, bevilágítva a messze terülő világot, mintha az ég hasadt volna meg, hogy kiömlő fényével minden szemet megvakítson. Erre bódító levegőrázkódás következett; az ember az eget érzé oszlopaiban ingadozni s egy csattanás, mitől a hegyek rendültek meg alapjaikban, s a vén Duna lázadva hágtott ki partjaira, úgy tetszék, mintha a föld vettetett volna ki sarkaiból... A villám a Szentgellért-hegybe csapott le.

E tünemény után a légnyomás rögtön eloszlott, az ég erei megszakadtak, s egyszerre egész terhes felhők rohantak alá, egymásba szakadva a hegyek közé.

Épen ekkor népünnepe volt a budai hegyek között.

E hegyekről mély utak vezetnek alá.

A megrémült sokaság a mély utakba rohant, s a hol kerülte, ott találta meg halálos veszélyét. - Pillanatok múlva e hegyi utak a felhőszakadástól támadt vízáradások medreivé lőnek; a víz-rohamok a képzelettől utól nem érhető erővel rohantak a hegyekről alá, roppant szikladarabok-

kat sodorva magukkal, miknek szakadatlan gördülését csak hosszasan tartó mennydörgéshez lehetne hasonlítani.

Rémséges zaj hallaték: imádság, jajgatás, segélyordítások hangjai. Míg az ég, mintha nem akarná hallani imáikat, meg nem szakadó dörgésekkel süketítette meg magát.

Térdemre esém; - azt hittem, hogy a megígért nap, a minden élő halálának napja eljött; az éj, mely minden napnak éjjele, a perc, mely az évezredek befjezi, mely után nem lesz többé sem idő, sem tér. Ég és föld, élet és halál, nap és csillagok, öröm és fájdalom egymásba fognak omlani, s lesz - mint volt időknél előtte - semmi és sötétség a nagy világ helyén.

- Irgalmas Isten! ordítá a nép.

- Isten-ítélet! harsogák a viharok; ég és föld kiálták: «Jaj annak, a ki született!»

A vízár mindig növekedő dühvel rohant a hegy lejtőjén alá, mindent elsöpörve, a mi útjába akadt. - Olykor a sárga iszapos zuhatagban egy-egy emberfő hosszú haja tűnt elő, majd ismét egy gazdátlan kalap, vagy egy ruhafoszlány, el-elbukva, majd ismét felmerülve.

Meghalt minden szeretet: testvér nem kereste testvérét többé, barát barátját, férj nejét, anya gyermekeit; csak egy indulat maradt élve, - az önszeretet. - Futott, ki merre látott.

A közrémület ezen perczeiben, a mint egy szikladombon térdepelve, magam elé a tajtékzó rohamba letekinték, egy zöld dombocsk közepén, melynek két oldala mellett csapott el a zuhatag, azt, mint egy szigetét véve körül, hölgyet láttam aléltan feküdni, - két keze imára összetéve feküdt ölében, hosszú fekete haja ázottan csüggött keblén, mely fehér volt, mint a lilium. - Egy fiatal leányka volt; becsukott szemeivel, mint egy alvó angyal feküvék ott; halvány szelid arcza, gyönyörű homloka és gyöngéd ajkai most is ide vannak rajzolva szívembe.

A vízroham mindig magasabbra hágott, s a kis szigetet mindig keskenyebbre mosta; még néhány perc... és a szende leányka visszatért volna oda, honnét eljött - az égbe.

Jaj nekem, - jaj azon pillanatnak, melyben őt megszabadítám!

Nem láttam többé veszélyt az övén kívül nem éreztem félelmet, csak egyedül ő miatt.

Megvallom, azon gondolat is átvillant lelkemen, hogy ha csakugyan lesz egy más világ, s a jövő perc azt megmutatja szemeim előtt: ő hozzá oly közel, nem fogok elkárhozhatni.

Közepébe ugrottam a rohanó vízárnak.

A dombon, melyen álltam, egy terebélyes fa volt; alig léptem el alóla, a villám tövig széthasította a fát... Mért nem maradtam alatta!?

Felragadtam karjaimra a leánykát; azt a kéjt, melynek helyét egy ötven éves életen át fájdalom és bú tölték be szívemben, mind e pillanatban érezte át szívem, meg is adózott érte...

Magamhoz ölelém őt; eszméletlenül hajlott vállamra, csak szíve gyöngéd pihegése jelenté, hogy él. Oh ekkor hittem, hogy ha a világ elmúlik is: én és e pillanat emléke élni fogunk.

Fel! fel! a hegytetőre. Lenn a halál! kiálték, vagy tán csak gondolám, annyira zavarva voltak bennem gondolatok, érzések és sejtelmek e pillanatban, s rohantam vele a hegy lejtőjén föl-felé. Éppen ekkor csapott keresztül a zöld halmocskán a zuhatag, s mázsás köveket hengerített át fölötte. Ha a sors úgy szeretett volna bennünket, mint édes apa szereti gyermekeit, azon köveket egy percczel elébb küldötte volna.

Fölértem terhemmel a hegytetőre, s ott letevém őt; mellé térdepeltem, angyalfejét ölembé helyezém és imádkozám.

Mit imádkozám? Hihetőleg örült dolgokat, tán istenkáromlást beszéltem hála és könyörgés hangjai helyett. Az ég királya a viharok süvöltésében, a villámok harsogásában kiáltá le a világnak: «Portőmeg, én vagyok a te urad!» - Mindenki arcra borult előtte félelmében; a hegyek remegtek; csak én voltam idvezült annyi síró között; csak én nem remegtem.

Azért vagyok most egyedül kárhozott annyi boldog között.

Hol van szó leírni azon pillanatot, midőn szemeit először felveté, azon szemeket, melyek éj és csillag, világ és sötétség egy személyben; midőn karjait hátatéljesen fölemelé és vállaim körül fűzte; midőn remegve simult hozzám közelebb és oly esengő hangon kért, hogy legyek védője? - És én megesküvém az Istenre és üdvösségemre, hogy őt lelkem minden erejével fogom sors, emberek és viharok ellen védelmezni. - Ezért nincs most, kibem megbízam, Isten; ezért nincs, melyben reméljek, számomra üdvösség. - Hamisan esküvém.

*

A vihar elmúlt, - a világ megmaradt; az ég kék lett újra, a föld újra zöld, - a megholtakat eltemették - sírjaikat fű nőtte be és a feledékenység. - - Marie nőm lett.

Titok, mély titok volt az egész.

Marie gazdag volt, én szegény. - Egy ismerős lelkész, mindkettőnknek bizalmas barátja, adott össze bennünket; kívülről senki sem ismerte viszonyunkat, senki.

Nem - - a mennyország örök üdvössége nem lehetett oly édes, mint azon napok boldogsága volt, midőn lopva, titokban kerestük fel egymást egy ismert árnyékos fa tövében; kar karban, szív szívben, hallgattuk a csalogány éji dalát s hosszan merengve néztünk egy csillagot, mely oly fényesen mosolygott reánk.

Ragyogó volt a csillag - ragyogóbb valamennyinél: mintha a világ középpontján lett volna napkirály, mely fényét messze, milliárd mérföldekre küldözi szét, még ottan is tündöklött. Ha elmegyünk innét, innét e földről, ha meghalunk, - mondók sokszor édes ábrándozásaink közt, - e csillagot választjuk lakhelyül, oda fogunk menni, egyszerre és mind a ketten. - Nem tudom honnét, mindkettőnkben ez egy eszme keletkezett, hogy az élet után a csillagokat fogjuk végig vándorolni, s így lesz örökkétartó a másvilág.

Ez volt az élet! ez volt a kéj! Egy percz e létből, egy csepp e boldogságból, napokat édesít meg fájdalomban hosszú életemből, s hogyha még félszázadig tartana is e kín, melynek élet a neve: ama messze elmúlt napok még mindig fényt vetnének reá, bágyadtat ugyan, de kedveset.

Nem hiszem, hogy valaha ember oly boldog lehessen a síron innen; hogy egy csókban, egy ölelésben, melyet egyszerre két szív érez, oly kéj legyen! hogy egy mosolygás, egyetlen ige a lelket oly magasra bírja fölemelni, mint a mily magasán voltam én, a mily magasról estem én alá.

Oly sokat szeretnék beszélni; - zivatarban utazónak a mosolygó napvilág, tengervészek közt hanyatottnak a zöldülő part, elesett angyalnak a menny, nekem az elvesztett paradicsom oly kedves emlékek; - de nem fogom magamat tovább gúnyolni: megmutatom másik felét életemnek, - az éjszakát, a fagyos, világtalan, szélvésztes éjszakát, hol viharban bujdosik keresztül az élet nem ismert tájakon; majd sírhalmokon, majd temetetlen fekvő halottakon lépdél keresztül; majd vérben gázol egyedül, társtalanul, vezető nélkül, s a sírt, melyet keres, a magáét, nem találja a sötétben!

Marie atyja gazdag kereskedő volt, - legalább azt hitte róla a világ... A világ sokszor csalódik. Történt egy napon, hogy a gazdag kereskedő két roppant vállalatban - miknél minden vagyonát kockára tévé - megbukott. - Koldussá kelle lennie... Nem elég... Bukása miatt börtönbe

kerülhetett... Így akarták hitelezői. - Csak egy mód volt megszabadulhatására... Egyetlen egy!! Hitelezői között egy gazdag külföldi úr volt! C. M. marquis vagy gróf; s ez kész volt nagy összegre menő adósságát a kereskedőnek elengedni, ha leányát neki adandja. - A kereskedő azt kérte «nőül-e?» és a marquis nagyot kaczagott e kérdés felett. A kereskedő becsületes ember volt és jó apa... haza ment s főbe lőtte magát...

Ekkor az anyának tevé a marquis az ajánlatot. Az anya elég vigyázatlan volt ezt leányával tudatni, s egyszersmind megismertetvén vele helyzetüket, értésére adni, hogy ha a marquis kívánatának nem enged: ő is azt fogja tenni, mit férje tőn.

Marie igen szerette anyját... Jobban, mint engemet...

Oly jól emlékszem azon zordon alkonyatra... A nap vérpirosan sütt be ablakomon, midőn halványan jött hozzám Marie; szemeiben könnyek ragyogtak; át akartam ölelni; kibontakozott ölelésemből, s reszkető hangon kért, hogy hagyjam el őt - örökre.

A világ elsötétült szemeim előtt. - Elmondta, miért hogy anyjának életét, holt atyjának becsületét akarja vele visszaadni. Eleinte nem mondta meg, hogy miként; s midőn megmondta: egy érzést állatott ki velem, melyhez hasonlót még nem éreztem soha, s melyet, hogy túléltem, bizonyítja, hogy a lélek fájdalma a testet meg nem öli...

Én, a jogszerű férj? - ki őt Isten előtt tettem magamévá, ki őt jobban szerettem, mint üdvösségemet, ki tőle viszontszerettetém, kinek nem volt álmom, melyben ő meg ne jelent volna; ki annyira megszoktam a boldogságot, melyet ő általa adott nekem Isten, hogy soha imádkozás nélkül álomra le nem hajtottam fejem! s én most ezen földi mennyemet, lelkem és életem földi üdvösségét el veszítsem, hogy az egy nyomorúnak lehessen martaléka?! nőmtől, azon egyetlen lénytől, ki az enyém, kiben az Istent imádom, kiért őrzöngök - megváljak, hogy az egy kéjsóvárnak lehessen játékszere?!

- Megöllek! kiáltám eszméletvesztve és - lelkem fájdalmaira mondom - azt meg is tettem volna, de szívem nem bírta tovább terhét, - a földet érzem beroskadni lábaim alatt s a fejemre az eget szakadni le; csak egy fojtó fulladásra emlékszem még, mely mellemet elülte s aztán hogy fejem elkezdett zúgni, a világ felfordult velem... Midőn újra felvetém szemeimet, pamlagomon feküdtem; nehezen jöttem eszméletemhez; csak midőn az ismert tárgyakat láttam körültem, akkor kezdtem azon meggyőződésre jönni, hogy ez még nem a másvilág. Fejem Marie ölében feküdt, keze homlokomat simogatá.

- Iszonyúan álmodtam, Marie, mondtam neki, kábult fejemben úgy rémlék, mintha a megtörténtek csak egy iszonyú álomlátás chimærája voltak volna. Azt álmodtam, hogy meg akartalak ölni.

És ő nem vette észre, hogy magamon kívül beszélek; egy medailont vont elő kebléből, s azt felnyitva, a benne levő kékes-zöld porra mutatott. Azon pornak nehéz, ismeretlen szaga volt; soha sem fogom elfelejteni.

- Mi ez? kérdém tőle gépileg.

- Ez mérge! felelé s a kis emléket bezárva, ismét keblébe dugá. Mikor el kell jönni a halálnak, nem szükség, hogy te vezesd őt hozzám. Válaszsz: akarsz-e halva látni magad előtt, vagy élve egy reményért? - - S itt rám borult s súgva mondott néhány szót... Mint a galvanizmus rázott fel a néhány szó csüggedt kábulatomból.

Felszökém; valami vegyülete a legnagyobb örömmek - név nincsen számára találva - járta át minden ízét testemnek. - Ott állt előttem; nemes elhatározottság arczatán. Soha sem láttam őt ily szépnek életemben, kezében, ajkaihoz közel, a halált adó por. Még egyszer kérdezé: Akarod?

Oda szöktem, kiragadtam kezéből a mérget, s térdeit átölelve, ruhája szegélyzetét csókokkal halmozám. - Eredj, eredj; nem szabad meghalnod, Marie... nem szabad meghalnod. - Élned kell gyalázat és nyomor között... élned kell fájdalommal és keserű bánattal... élned kell sokáig.

És én egy, még nem élő lénynek életeért, ki engem atyjának nem fog nevezhetni soha, de kinek ereiben az én szívem vére foly, feláldozám, mit sem e világ, sem a jövőendő lét többé vissza nem ad - üdvömet.

Marie női hivatása legszebbik reményében érzé magát; s én - az apa - kitéptem a szivemhez nőtt szívet, s nőmet átadtam a gyalázat életének. - De nem...

A marquis úr rosszul számolt. - Magam vivém nőmet hozzá, s midőn egyedül voltunk, azt mondtam neki, hogy én e hölgynek testvére vagyok s megkérdeztem: akarja-e őt törvényes nejeül? A marquis, egy hosszú szőke ember, gúnymosolyal néze le rám s fogát piszkálgatá; azután egy csomó írást vetett elébem, Marie atyjának adósleveleit, kijelentvén, miszerint reméli, hogy gazdagon ki vagyok fizetve. De én nem az voltam, ki sokat szokott tétozani: pisztolyt irányoztam a marquis úr fejének... s ez megtette hatását. Látá, hogy kelepczébe került; azt is látta, hogy oly emberrel van dolga, ki az étellel már számot vetett és semmitől és senkitől nem tart és semmit nem remél többé.

Még több megnyugtató okai is lehettek a marquis úrnak kérésem teljesítésére töltött fegyveremen kívül, de a mikkel nem akarom e tiszta lapokat befertőztetni. A marquis úr már két feleségét temette el, kik mind igen gyanús halállal múltak ki a világból; a hír azt súgta, hogy ő nagysága igen könnyű szerrel tudott túladni megunt házastársain. - Marie leendett a harmadik. A marquis pokoli hidegvérrel nyújtá kezét és ígérte, hogy rááll. Künn barátom a lelkes várakozott, ki titkunkba be lévén avatva, saját mindene kockáztatásával az egybekelést megerősítette; a szerződést aláírtuk, keletét négy hónappal előbbre téve - s Marie C* úr nője lett.

De még nem itt van vége a tragédiának. Félttem, hogy a marquis azon pillanatban, midőn megtudja, hogy nem leányt, hanem nőt vett feleségül, harmadszor teendi magát özvegygyé, s még aznap kerestem ürügyet, melynélfogva vele összetűzhessek. Ez nem volt nehéz; - félre híttam, egy tőle eltanult gúnymosolyal tudtára adám, hogy Marieval minő viszonyban állok. A nyomorult ember dühbe jött. Elfelejté, hogy rangja magasabb, mint az enyém s párbajra hítt. - És én, - megöltem őt.

Marie pedig özvegyisége hatodik havában egy fiúnak lett anyja, ki nevezteték marquis C* S.-nak, - míg nekem futnom kellett s elrejtteni magam a világ elől, nehogy megtudják, hogy Marie velem legtávolabb ismeretségben is vala.

A minap, a mint erdőkön, berkeken keresztül bujdosám, fáradtan egy fölállított oszlop alá leheveredve, elszunnyadtam; késő éjszaka volt; a mint felébredtem, fényesen sütött a nap; körülöttem a madarak zengték reggeli dalukat; a táblás oszlopot hirdetményfának néztem; egy körlevél volt akkor is rá felszegezve. - Oda mentem, elolvastam. Egy gonosztevő személy-leírása volt, ki C* M. marquis urat orozva meggyilkolá s kinek fejére kétszáz tallér jutalom volt feltéve.

E szót «orozva» kitörültem a hirdetményből s tovább bujdokoltam.

1772. Dec. 23.

Szélvész az éj, - az égnek nincsen csillaga, - széles fehér pusztaság a föld, - a havas fürgetegben farkasok üvöltnek; - e széles fehér pusztaságban, e havas fürgetegben egyedül bujdosom én, egyedül, magányosan, míg egy terebélyes fához érek. E fának ágain egykor lomb zöldelt, most jégcsapok és zúz fehérlik rajtok. Tövéhez ülök és elgondolom, hogy

egykor e fa alatt minő boldog voltam és hogy most minő boldogtalan vagyok; búsan kérdezem magamban: miért van ez így?

Hidegen süvölt a szél az elhagyott vidéken...

Kerestem azon csillagot, mely ama boldog órákon oly szépen mosolygott le reánk... Nincs többé az égen. Két hó előtt elkezdett halaványulni; mindig fehérebb, mindig homályosabb lett, utóbb végkép eltűnt. Marie, Marie! hová megyünk, ha a földről eltávozzunk?

Hidegen süvölt a szél az elhagyott vidéken...

Midőn utólszor elváltam Mariemtől, egy ígéretével ajándékozott meg. Azt ígérte, hogy minden évnek azon napján, mely elválásunk napja volt, éjszínű hajából egy fürtöt fog azon fa odvába rejteni, hova egykor édesebb tudósításainkat rejtettük, s egy levélkét, annak emlékéül, hogy még nem szűnt meg az enyém lenni.

Tudom, hogy fejemmel játszom, midőn e tájra közelítek, hol mint orgyilkos vagyok kihíresztelve és mégis eljöttem; kerestem a fa odvában emlékeimet: ott volt a hajfürt, egy fehér lap körül csavarva, rajt e két szó: «Reád emlékezem.» De ennyi is elég. - Bekötözöm vele szívem sebeit; egy csepp rájok az emlékezet balzsamából, - a kínok csillapulnak. Ismét utamra indulok, egy év múlva ismét eljövendő...

Az éj viharos, csillagtalan az ég, - a föld fehér, - e viharos éjben, e fehér földben egyedül utazom én. - Meglátsz-e álmodban engem, Marie, mint én téged meglátlak, hogyha szemeimet lehunyom? beszélsz-e lelkemmel álmaidban, mint én beszélek a tieddel?... vannak-e örömeid és minők? Bántanak-e, és van-e, a ki védelmezzon?

Hidegen süvölt a szél az elhagyott vidéken...

Jó éjszakát... Jó éjszakát... - -

A többi ezután következő lapok nagyjából ki voltak égve, csak egyes összefüggetlen szavak maradtak eléghetetlenül a sorok elején, minő szavak voltak a «nyomor» - «fájdalom» - «emlékezet» s néhány hosszabb kitételek, mint «hosszú bujdosás» - «Wagram alatti ütközet» - «nyomorú megcsonkítás», - mik mind arra mutattak, hogy a bujdosó élete hosszú volt és nehéz, útja bús és enyhétlen...

A napló hátulján azonban több lap maradt meg épen, mely a többiektől egy, a kéziratba kötött rézlap által volt elválasztva. - E rézlap tele volt apró jegyzésekkel vésve, mely jegyzéseknek némelyike csillaggal vagy kereszttel volt kitüntetve.

Ezek szomorú jegyzetek voltak.

Mintha sajátos gondot fordított volna arra, hogy mindazon haláltadó eszközöket, mikkel az ember saját sírját megnyithatja, adatról adatra összegyűjtse!!

A legkülönczebb erőszakos halálnemek voltak ide feljegyezve. Lassan ölők és rögtön elaltatók, kikeresettek és egyszerűek.

† A szív az ötödik és hatodik borda között van, - a jobb felé irányzott lövés rögtön halál.

† A borostyánmeggy magjának leve megölő méreg; ez a leveleiben is van, de nem oly erős. Tíz csepp belőle az életet egyszerre kioltja.

† A széngőz bizonyos és csendes halált szerez; fájdalmai szelidek, hatása csallhatatlan, egy serpenyő szén, jól bezárt szobában meggyújtva, elvégez mindent! mire a szén kieg, az élet is kieggett.

† Az életeret meg lehet ismerni arról, hogy pirosabb a többinél és erősebben lüktet; - ha az ér felhasíttatik, rajta a vér az utolsó cseppig elfoly. Így halt meg Seneca és neje az ó világban; karjaikon és lábaikon metélték szét az ereket, s azokat meleg fürdőbe dugva csendesen elaludtak.

† Az úszni tudóknak nem lehet magukat vízbe ölni; az élet ingere feltámad bennök önkénytelenül a veszély érzetkor. Shally angol egy hajón levő több mázsás horgonyhoz kötözte magát, s így bukott, a horgonyt tartó köteleket elvágdalva, a tengerbe.

* A fekete hyosciamus mérge iszonyú gyomorgörcsöt okoz, de nem soká tartót. A növény gyapjas, virágai harangalakúak, belől pirosak, kívül sárgák.

* Az opium-adta halál csendesen elközelgő, de bizonytalan; megtörtént, hogy kit tőle elájulva eltemettek, a sírban ismét fölébredt, s mikor történetesen felnyitották koporsóját, meg volt fordulva benne.

* Az atropa belladonna úton-útfélen terem. Gyümölcse bódító. Hat szem belőle elbánik egy étellel.

Az acidum hydrocyanicum kékszínű nedv; egy csepp belőle, az ember nyitott érébe cseppentve, rögtön gutaütést okoz.

† Münchenben egy fiatal hölgy a torony ablakából ugrott alá; csak ruhájáról lehet megismerni, hogy valaha emberi alak volt.

† Esős időben egy levegőbe eresztett papiros-sárkány, melynek abroncsa ércz és zsinegön vékony sodrony van végig eresztve, igen erős villámvezető; ha valaki ilyenkor pusztá kézzel a zsineghez ér, a villám rögtön ott üti agyon. Így történt ez Rómer tanárral Philadelphiában.

A vipera-kigyó csípése halálos. Cleopatra két viperát ereszte keblére s ezektől öletett meg.

Sappho, görög lantköltő, a tengerparti sziklákról ugrott le. Jó magas torony szintén megteszi ezen szolgálatot.

Sardanapal, babyloni tirann, palotáját gyujtotta magára s kedvesei ölelése közt, azokkal együtt elégett. A halál kínjait nem érezé, mert hálótermét ambra- s fahéjjal s a legingerlőbb keleti illatszerekkel halmozta el, miknek buja kábító füstje elvette a halál percei előtt öntudatát.

Monteverdói Estella a Vezuv égő craterébe szökött.

† Lachaine Amalie grófnő hűtlen kedvese leveleit összeszaggatva, azokat arsenicummal összefőzte, s ennek levét itta meg. Öt percz alatt meghalt.

A fogoly négerek igen sajátságos módját tudják az öngyilkosságnak: nyelvöket nyelik le - vagy a lélekzetet mindaddig folytonosan szíjják magukba visszalehelés nélkül, míg szívök egyszerre megszakad.

*

Ilyszerű jegyzetekkel volt tele írva az egész érczlevél, mintha e sötét szeszélyű ember különös figyelemmel gyűjtött volna életuntak számára halálos recipéket.

*

A következő lapok kuszált, reszkető kézzel rótt sorokkal voltak beírva; a sorok színe megvörösült, mintha vér lett volna a nedv, melylyel irattak; az esztendőszám volt 1822, fél század az első lapok történetei után.

December 21.

Ismét e tájon vagyok, - ősz - nyomorék - koldus.

Testemet sebhelyek fedik. - A csatát mankóval hagytam el.

Alamizsnakenyér mindennapi falatom.

Már két esztendeje, hogy emberi lényhez nem szóltam. - Azt hiszik, hogy néma vagyok.

Ma éve láttam fiamat a marquist és anyját a marquisnét. Őszek és öregek mind a ketten. A marquis félretaszított útjából, anyja pedig egy ezüst pénzt vetett kalapomba. - Nem ismert rám.

Rongyos voltam és ősz. - Ő most is szép volt. - Szemei most is azon szelid szemek voltak, melyek ötven év előtt a boldogságot mosolyogták szivembe.

Pedig negyvenkilencz évig járogattam el évenként a titkainkat rejtő fához, s mindannyiszor ott találtam emlékeimet, ugyanazon szavak a levélkén; csak a fekete fürtök változtak lassankint fehérré... És ő nem ismert rám. Hiszen oly sokat szenvedtem - ötven év nagy idő.

Ez a föld hajdan virágokat termett, most be van nőve tövisekkel; ez a fa hajdan zöld volt, most fekete és kiszáradt; ez az ég hajdan mennyország volt, most villámok és zivatarok hazája.

Közel e kiszáradt fához nádkévékből készíték számomra gunyhót. Ha én nem vagyok honn, egy gazdátlan kiveret eb megy háltni nádpalotámba, s rendesen elszalad, midőn jöttemet érzi.

Minden jó lélek kerüli elhagyott tanyámat; azt mondják, hogy ez avar pusztán kísértet lakik. Az a kísértet én vagyok.

Ősz hajak, roskatag test, kínszenvedett szív; meddig hordozzalak még benneteket???

Mit fog hozni a holnapi nap? Ha e fa odva meg nem termi emlékeimet, az azt fogja jelenteni, hogy Marie kiszzenvedett, s így nincs miért élni tovább.

De míg ő meg nem hal: addig én sem halhatok meg.

A tenger visszaakadt öléből, - a szívemnek irányzott fegyver kezemet lötte meg; - a mérgek kint adott, de nem halált, a csata lábamat vitte el fejem helyett. - Élnem kell addig, míg ő él.

Minő hideg van. - Nincs annyi rongyom, melylyel testemet befedjem. - Éhezem. - Zivataros ég! meddig fogsz még rám haragudni??

December 24.

A múlt éjjel valaki az odvas fához közelít. - Nem Marie volt, annyit kivehettem. Félénken sietett el, miután az oduba valamit leejtett... Talán?... talán?...

Tegnap, hogy gunyhómba jöttem, a vén kutya nem futott el, mint szoká, mert meg volt fagyva. - - Az én életem sem lehet erősebb az övéénél!

*

Eddig szólt a nyomorék naplója.

*

A marquis úr pedig legfőbb gondjának tartotta a kéziratot tüstént hamuvá égetni. Mint mondják, C* S. marquis úr rendkívül sokat tartott magas származására és az ereiben folyó előkelő nemesi vérré.

Fekete világ.

Célja e kis munkának azt bizonyítani, hogy mikor egy eredetileg míveletlen nép, mely különben hajlamánál fogva minden szépre és jóra képes, a mívelődést abban keresi, hogy más polgáriasult népek külső szokásait majomként eltanulja s külsőségekben akar hozzájuk hasonlítani, a helyett, hogy saját nemzeti jellemét, ősi szokásait, nyelvét megtartva, ezeknek az alapján iparkodnék valódi míveltség után törekedni, akkor az ilyen nép mindent veszített és semmit sem nyert, eladta a napot, vett az árán holdvilágot; tudatlan név helyett cserélt bolond nevet.

Mindezeket én itt szép hegedűszóban el fogom mondani: a kinek fülei vannak a hallásra, hallja meg...

A fekete királyné.

Tudjuk jól, mit jelent nyelvünkön ez a szó: «fekete angyal»?

Ezt a gonosz földalatti rémet, ezt a minden jók ellenségét, a kitől az Isten őrizzen meg bennünket.

Arra pedig nem gondoltunk, hogy lehetnek emberek, népek, egy egész világrész lakói, kiknek joguk van az angyali szépséget így rajzolni magukban: magas délczeg alak, fekete arcz, mely fénylik mint az aczél és sima, mint a bársony; sötét, villámszóró szemek, izomtól dagadó karok; gömbölyű vállak, miknek feketesége a hollókat megszügyeníti, és hozzá a négy ragyogó szárny.

Tehát van egy egész világ, a hol az angyalokat a legtökéletesebb feketéknek képzelhetik, föltéve, hogy ott is a szép hölgyekről veszik az angyalok mintaképét.

Egy a mienknél sokkal boldogabb világrész az, Afrika, hol a szabó- és czipész-mesterség egészen ismeretlen, hol a férjeket nem ejti kétségbe a változó divat, a hölgyek minden pipe-réje egy sor piros gyöngy a sima nyak körül s tarka tollakból, finom pálmarmarostból szőtt rojtöv a karcsu derékon.

Hol minden gazda háziúr, minden férfi földesúr, minden leány férjhez megy annak idejében.

Hol az édes anyaföld, mely nekünk már csak mostohánk, ingyen jó kedvéből terem mindent, a hol a virág tövében, fa tetején kész kenyér terem, az embernek csak a megsütésével van gondja, hol erdőszámra nő a kávé, ananász és narancs, mint nálunk a kalendárium.

Hol a költő agyában ha vers támad, metsz magának egy bambusznádat, sípot csinál belőle, elfujja rajta kedvesének a nótát, nem küldi a lapszerkesztőnek, hogy nyomtassák ki az ujságban.

Hol ha panasza van egy embernek a másakra, elvégzi élő szóval és ököllel, nem keres érte prókátort és törvényszéket.

Hol a bort, az édes mámor italait nem korcsmáros méri, rovásra; csak a pálma oldalát kell megfúrni érte, az okos fa ad annyit, a mennyit elégnek talál.

Ez egész boldog világrészben csupa fekete emberek laknak. Egyik jobban megközelíti a tökéletességet a fekete színben, másik kevésbé, de mindnyájan megegyeznek abban, hogy a fehér szín nem is szín, hanem betegség jele.

Hány, meg hány millió lehet e fekete lelkek száma, azt senki sem mondhatja meg, mert a világrész belsejébe még senki sem hatolt; a legjártasabb utazók alig voltak ötven-hatvan mérföldnyire a tengerparttól; vasutak és gyorskocsik még itt tervben sem léteznek; utazás csak a gólyák dolga.

És pedig ezek is emberek, miként mi. A kik örülnek és szomorkodnak: amazt többet, emezt kevesebbet, mint mi; a kik tudnak szeretni és gyűlölni, erősebben, mint mi; a kiknek szive, lelke oly képes minden nagyra és nemesre, mint a mienk, és a kikről még nem tudhatjuk, vajjon egy késői időben nem ők lesznek-e a világ urai, mikor már minket saját bűneink és gyöngeségünk lesöpört a föld színéről?

Ha valaki egy tekintetet vet Afrika térképére, egy hosszú hegylánczot fog látni annak közepén, mely egyik tengerparttól a másikig vonulva, épen két részre osztja a világrészt.

A hegyláncz felső, északi oldalán városok vannak rajzolva, országok határai szépen kifestve, folyamok kigyóznak alá, és tele van irva a tér spanyol, arab, franczia és vad idegen hangzású nevekkal: a mi pedig a déli oldalra esik, a tulsó rész, az egy fehér ürességet mutat, hol száz mérföldnyi téren sem folyó, sem város, sem egy megnevezett hely nem látható.

A legelső név, a mivel ez ismeretlen tér határán találkozunk: Gengira.

Lehet, hogy ez a név sem helyes, lehet, hogy azon földet, a kik rajta élnek, egészen másképp nevezik, de mi fogadjuk el a meglevőt s mondjuk el azt a keveset, a mit tudni lehet róla.

Nem valami pompás város az, a miről beszélünk; - egy nagy csoport gunyhó, félgömb alakra tapasztva sárból, mint egy-egy fél tojáshej, mikben tízezer férfi és asszony s megfelelő számú gyermek, tehén és kecske lakik; ez a birodalmi székhely. Egy simára faragott fa, melynek bunkós végében szemek, száj és orr vannak csinálva, ez az ősi bálvány. Köröskörül beláthatlan szikomórengeteg, úttalan őserdők végtelenje: ez a birodalom. Egyik oldalon végignyúló sziklás hegyek, másikon szélesen elterülő folyam: ez a hitelesített határ. A mezőkön legelésző csordák s az erdőket lakó vadak, tarka madarak: ez a státus gazdasága.

És itt boldog emberek laknak, a kiket nem üldöz a dicsvágy, nem aggódtat a jövőendő iránti félelem; élnek jó egészségben, töltik a napokat unalom nélkül, egy lándzsa a vadászatra, egy kókuszdió, tele friss tejjel, egy pipa ki nem alvó tűzzel, egy szelet sós szarvassült és egy szerető asszony életük minden kincse; s mikor meghalnak, abban a hitben szunnyadnak el, hogy a túlvilágon még szebb kókuszerdők vannak, s ott is feltalálják a lándzsát, a friss tejet, a ki nem alvó pipát, a futó szarvast és a szerető nőt, a ki ott örökké ifju marad. - A gengirai király gunyhója semmivel sem nagyobb mint a többi; mert hiszen az ő termete sem magasabb mint szomszédaié, több húst ő sem eszik, több tejet, vagy pálmamustot ő sem iszik mint más, hisz neki is csak egy gyomra van, s a szarvast, melyet lakomára akar szerezni, csakúgy saját kezével ejti el az erdőn, mint más, mert hiszen az büntetés volna reá nézve, ha helyébe vinnék mások s megfosztanák ez örömétől. Pénzt nem ismernek az országban, tehát ott nem fizetnek, nem csálnak meg senkit adósok, uzsorások, törvénybírák, enyim-tied fölött vitázó ügyfelek nem léteznek, mind ezzel nem háborítják a király elméjét.

Ámde ő az egyetlen úr az országban, a kinek viselni szabad a király tigris tarkafoltos bőrét, melyet önkezevel ejte el, s a ki feltűzheti hajába a két agami-tollat, midőn valamely szomszédnép megtámadja boldog határait, s a mikor e két tollat feltűzve látják a gengiraiak, nem kérdezik: hova megyünk? kire megyünk? hány ember az ellenség? hanem mindenki veszi nyilait, dárdáit, sulyos kőbárdját s követi a királyt s harczol vele a csatatéren, a míg ez azt nem mondja: «elég».

A gengiraiak királya, nem tudom hányadik Tarud, meghalt.

Hulláját bebalzsamozták finom jószagu gyantákkal, s bepótlálva kallott pálmalevelekbe, eltették őt a kivájt sziklaoldalba, a hol külön fülkében elrakva a nagyszámú Tarud-ösök alusznak hosszú álmaikat s várják egymást a napfényes mezőkre oda át.

Ezentúl már hiába fognak várni.

A meghalt Tarudnak egy fiutódja sem maradt. Hat legény fia mind elveszett ő előtte. Egyet a sárga folyam nyelt el, másik bölényvadászatban zúzta össze magát a sziklákon, harmadik a nagy földrengéskor önként való áldozatból beleugrott az égő tűzhányó hegy szádába, a többi három csatában esett el; mind dicsően haltak meg.

A gengiraiak nagy szomorúságban voltak e fölött: ki legyen már most a nép vezére ezentúl, ki viselje a két agami-tollat, ha ellenség üt a határra, kihez forduljon a kinek panasza van, ki mutassa be a természet zsengeit a nagy bálványnak aratás és szüret idején?

Ekkor előállt a nép legvénebb embere, egy magas, szálas öreg hazafi, olyan fekete arczczal mint a korom, melyet igen szépen vett körül a hófehér gyapot-haj, hófehér szakáll, meg szemöldök és szempillák is, mintha ezüsttel lettek volna oda rajzolva; ez szólt a néphez megnyugtatólag.

- A nagy Tarud megtért őseihez s átadta lelkét a nagy szellemnek Honhánknak, s nem hagyott maga után fiat, a ki férfi-arczot viselne. De nem maradt-e neki leánya, a ki férfi-szívet visel? Nem maradt-e meg a délczeg Szennahámi, a kinek szemei úgy ragyognak, miként bölcsesége, és termete oly karcsu, a milyen erős? Nem láttátok-e őt lovon ülve, a mint a bölényt üldöze? Nem ült-e oly jól a ménen, miként egy férfi, kezei nem hajíták-e a kelevézt oly biztosan, miként egy férfi kezei? Nem felelt-e meg apja távollétében a niám-niám ellenség ravasz küldötteinek nagy bölcseséggel? Nem hangzik-e ki szózata ezer férfié közül? Bizony mondom nektek, hogy Szennahámi nem hiába ölte meg saját kezével a királytigrist, mely a gulyába tört, hanem érdemes rá, hogy annak bőrét viselhesse; s a midőn a gyors röptű agamit nyíllal keresztül lőtte a levegőben, bebizonyítja, hogy annak ragyogó tollai megilletik homlokát.

A nép öregei helybenhagyák az ősz beszédét, mert elismerék Szennahámi bölcsességét, s a nép ifjai paizsaikat döngetve kiálták helyeslésüket, mert ők oda voltak Szennahámi szép szemei miatt.

Azzal felkeresték Szennahámit apja sátorában, vállaira övezék a tigris-bőrt, hajába tűzék a két agami-tollat, s megcsókolák kezeit, annak jelül, hogy ezentúl ő lesz a nép uralkodója.

Szennahámi szép délczeg hajadon volt, egész teste oly fényes és fekete, mint az atlasz, izmai domborúak, tagjai finomak, karcsúk, mégis idegesek. A fekete bársonybőr átlátszó rostjai alól az arcz rózsapirossága tündökölt elő, mint izzó tűz a sötét hamu alól, nagy, tiszta szemei ragyogtak, mint a gyémánt, s telt, édes ajkairól úgy hangzott le a szó, mint az édes vizű patak folyása. Mindenki elismeré azt, hogy a gengirai népnek sem bölcsőbb, sem vitézebb, de szeretetreméltóbb királya bizonyosan nem volt soha.

Azonban nem soká tartott az öröm. Volt egy gonosz ellensége Gengirának, melylyel örökös viszálykodásba vala keveredve, s ezek voltak a hosszú farkú niám-niámok.

Ez egy csodálatos emberfaj, melyről sokan azt tartják, hogy egész létele csak mese, ámbár több európai utazó azt bizonyítja, hogy Afrika belsejében a hegyek között él egy rendkívüli népfaj, melynél férfiaknak, asszonyoknak hosszú állatfarkuk van, mely, mint a majmoknál, felkunkorodik hátul, s hogy e farkas emberek fajuk leggonoszabb ellenségei, vad, szelidíthetelen nép, mely ellenségeit megeszi. Fejük egész alkotása, előrenyomott állkapczáik, tömpe orruk, beszorult szemeik, ritka, egymásba csukódó fogaik inkább hasonlóká teszik őket a két lábon járó fenevadokhoz, mint emberekhez.

Ez a niám-niám faj maguk a feketék között is utálatos és félelmes, ezek nem laknak házban, hanem az erdőkben, mint a többi vadak, nem tartanak adott szóra, nem lehet velük békét kötni, nem emlékeznek a vereségre, csak az állati ösztön vezeti őket, mint a hyénákat, farkasokat.

E niám-niám faj a mint meghallá, hogy az öreg Tarud király meghalt, és utána nem maradt férfiivadék, hanem leányágra szállt a kard s kopja, új erővel támadt a gengirai népre, s átúszva a sárga folyamon, vad, éjszaki üvöltözésével tudtára adá a gunyhók jámbor népének, hogy újra meglátogatta a kókusz-erdőket, s tüzeket rakott a szép virágos kávéfák között.

A hű alattvalóknak nem kellett felhívás, az első zajra összecsoportosultak Gengira körül, elhozták kőfejszéiket, körül-szigonyos halborda lándzsáikat, előkerültek a vassából faragott éles pallosok, a csonttörő fűrész-csákány és a gyors röptű nyilak éles kavicscsal hegyükön.

A fegyverzet készen volt mindig.

A kisebb fiuk, kiknek még nehéz volt a kőbalta és bivalybőrrel fedett szalmapaizs, parittyáikat vevék elő, mikkel a sebes madarat leütik röptében, s sima kővecseket kerestek a folyók partjain azokhoz.

Lőszer is volt tehát elég.

A gengirai nép nem volt a legerősebb a többi fajok között, mégis a győzhetlen nevet viselte, mert a hadi tudományokban fensőbbsege volt a szomszédai felett.

Ügyes hajítók, lövők voltak, értettek a pányvavetéshez, melylyel a csapat közepéből ki tudták rántani a csapat vezérét, megfutamodni az erősebb előtt, s a vigyázatlan kergetőre hirtelen visszacsapni; hasoncsúszva megkerülni az ellen táborát annak szemeláttára, észrevétlenül s két oldalról csapni reá, hegytorkolatokba csalni, s ott kövekkel agyonzúzni; szilaj bölények szarvára égő nádkévéket kötve, azokat az ellen táborára bocsátani; s egyéb leleményeiben az ős eredeti hadviselésnek kifogyhatlanok voltak; az által birták magukat ellenségeik közepett fentartani.

A betört ellenség zajára ők is meggyújták a harczy tüzeket Gengira alatt s mezítlen melleikre festének veres napokat, a hadviselés jeléül, s a lobogó tűz körül eljárták a fegyvertánczot, vad harczy dalaikat rivalva.

Azután a két legöregebb férfi elment a hatalmas szellem, a Puma barlangjához, melynek nyílása nagy fehér kővel volt lezárva, abban a barlangban tarták a sulyos veresrézpallást, a mit maga Puma ajándékozott a legelső királynak, ismeretlen jegyeket írva mind a két lapjára. Ez volt az egyetlen ércz-fegyver az országban, és ezt mindig maga a király viselte a hadban, harcz után visszatették azt a barlangba, egy nagy faggyuval tele tömlőbe. Abból nagy veszély támadna, ha e szent kard ellenség kezére jutna.

Ime azonban, a mint a vének kinyitják a faggyus tömlőt, a kardot nem találták benne. Eltűnt az onnan, senki sem tudta hová?

Jajgatva futottak le a vének a nép közé s kiáltozták: elveszett a Puma kardja!

Minden férfi, minden asszony, egész Gengira népéből sikoltozva borult a földre: elveszett a Puma kardja.

Csak Szennahámi nem rettent meg.

«Ha elveszett, meg kell találni! Keressétek föld felett és föld alatt!»

Ekkor a kiállított örök egy vén niám-niámot vezettek a királynő elé, a ki azt állítá, hogy ő a nagy Hok-tah király követe, ki őt a gengiraiakhoz küldé.

A vén követ egyike volt a legrútabb állatoknak, a mik valaha emberhez hasonlítottak. Fején nem volt már semmi haj, sima volt és fekete mint egy serpenyőfenék: szemöldökei megnőttek, előreállva szálankint, mint egy vén kandur-macskáé, egész bőre olyan ránczos, mint a legjobb kordován: piczi benyomott orra alatt hosszú széles száj vonult el, melynek felső fogsora egészen hiányzott már, s e miatt az alsó fogak kifelé agyarkodtak, mint a bulldog kutyánál. Egész termete sovány volt és reszketős, hosszú farka, e rút váljegye fájának, a földön húzódott utána.

Hok-tah király kiválasztá a legnyomorúbbat követnek, a kiért nem kár, ha ott vesz.

A niám-niám öreg szava undok nyávogás volt inkább, mint emberi beszéd.

- Gengir népek. Ne keressétek ti Puma kardját sem a földön, sem a föld alatt, mert azt Puma elvevé tőletek, minthogy ti asszonyt választottatok királylyá, és átadta azt az én királyom öcscsének, Kirráknak, hogy ő legyen a ti királytok, mert a kard férfi kezébe való.

A gengiraiak még jobban megrémültek e szavakra. Szörnyű elfogódás lepett meg minden szívet. A bátorság eltávozott tőlük e hírre.

Csak Szennahámi szívét nem hagyta el a nyugalom.

- Térj vissza uradhoz, szólt a vén követnek; én az éjjel elmegyek a nagy szellemhez, Pumához és tanácsot fogok tőle kérni; majd a mit ő felelni fog, holnap tudatom veled, ha visszajössz.

A vén követ eltávozott, Szennahámi pedig bement a Puma barlangjába s ott lefeküdvé arczczal a kőre, reggelig tanácskozott a nagy szellemmel.

Reggel előjövén, egybehivta népe vezéreit, mind a legtekintélyesebb férfiakat és így szólt hozzájuk:

- Az éjjel megjelent előttem a nagy szellem és ezt a választ adá: nem Puma vette el a szent kardot mi tőlünk és adta azt Kirráknak, hanem a gengirai nép vezérei közül egy, a ki maga akart király lenni s boszúból lopta el a kardot és adta azt az ellenségnek.

Az elszörnyedés zúgása hangzott az egybegyültek között.

- Hogy pedig megtudhassam azt, ki volt a szentségtörő tolvaj? azt parancsolá nekem Puma: vegyem e dárdát és hajtsam azt fel a levegőbe. A ki a kardot ellopá, a dárda hegye annak szemében fog megállani...

Szennahámi megcsóválta feje fölött a kopját s abban a perczben egy a vezérek közül ijedten takará el szemeit kezével...

- Te voltál a tolvaj, Morhu! kiálta rá mutatva Szennahámi. Az ember ajkai fehérek lettek és térdei remegtek.

A többi vezérek dühödt ordítással rohantak rá s leteperve a földre megkötözték őt szijakkal, erősen, hogy mozdulni nem tudott.

- Az átkozott! kiáltanak. A szent ereklyénket az ellenségnek adja.

Tanácsot ültek, hogy minő halál nemével öljék meg őt.

Egyik tűzbe akarta őt vettetni, másik elevenen eltemetni, harmadik darabokra széthasogatni: végre a bűnös tulajdon édes apja azt az ítéletet mondá vétkező fiára: «Ássák be őt megkötözve a fehér hangyák fészkébe, hogy a föld legutáltabb férgei egyék meg a még náluknál is utálatosabbat, s ne egyszer, hanem ezerszer érezze a halál gyötrelmeit.»

- Hallottad, Morhu, az ítéletet, a mit az atyád mondott reád, szólt a bűnöshöz Szennahámi. Megérdemletted azt. És most én feloldozom kötelekeidet és azt mondom, hogy szabad vagy. Kegyelmet adok neked...

- Mit cselekszel! kiáltanak rá a nép főnökei. Elbocsátod a kigyót, mely megharapott.

- Legyetek nyugton, szólt a királyné. A kegyelmet nyert pártütőből lesz a leghívebb barát. Többet ér az elkövetett bűnt jóvá tenni, mint érte megbűnhődni. Morhu! te elloptad Puma kardját, eladtad az ellenségnek, most eredj és hozd vissza...

Morhu magánkívül rohant Szennahámi lábaihoz és könyekkel áztatva azokat, esküvék, hogy visszahozza neki az elorzott kardot, és ha vissza nem hozná, ne engedje neki a nagy szellem a más világot más alakban látni, mint egy futó nyúl alakjában, melyet minden állat üldöz.

A vének fejüket csóválták és kétkedtek benne, ha Szennahámi helyesen cselekedett-e?

Kirrák herczeg azonban, a niám-niám király testvére, jól sejté azt, hogy a gengiraiak majd megkísértik elorzott ereklük visszaszerzését, e miatt azt tevő Puma kardjával, hogy vékony szijakkal a kezéhez kötözte azt, hogy még mikor alszik, se ejtse ki kezéből.

Még azon este, midőn a hold feljött a tűzhányó hegy mögül, beüzüstözve annak örökké füstölgő ormait, a niám-niám örök hírül hozák Kirráknak, hogy táboruk közelében a zöld folyam partján egy délczeg paripa legelész: bizonyosan a gengirektől szabadult el, a kik ez állatokat emberviselésre és harczra tanítják.

Kirrák is sokszor hallá már hírüket e mesés állatoknak, mik együtt laknak az emberrel, fel engedik őt ülni hátukra, s kormányozni engedik magukat vékony szijak által. Mint szeretett volna ő is ilyen csodaállatot birni.

Közelíte hozzá, s látta, hogy a délczeg állat nem fut el, midőn őt meglátja, miként más vad, hanem nyugodtan legelész a fűben. Néhány szolgájának parancsot adott, hogy kerítsék meg azt és fogják el neki.

A paripa észre vette a csúszva közeledőket, s hirtelen odább futott. Kirrák maga is üldözni kezdé, de a mén csak játszott vele. Megállt, közelre várta, megint elkerült előle, míg messze elcsalá a táborból.

Kirrák most könyörgésre fordította a dolgot. Beszélni kezdett a lónak okosan.

- Édes testvérem, rokonom. Állj meg egy kicsinyt. Igen szépen kérlek, engedj a hátadra felülni. Látod, én királyfi vagyok; milyen nagy méltóság lesz az reád nézve, ha én ülhetek a hátadon. Nálam van a Puma kardja, ha én azzal a te hátadról vághatom a gengir fejeket, az igen szép fog lenni. Én igen szépen bánok veled; meg nem ütlek soha, és akármilyen a húso, nem eszem meg.

A paripa úgy látszott, hogy hajlék a szép szóra, mert most már közel engedte jönni Kirrákot.

- Fogsz-e engem odavinni, a hova én akarom? kérdé tőle Kirrák hizelegve.

- Viszlek, a hova nem akarod! kiálta ekkor nagy bámulatára a ló, azaz, hogy nem is annyira a ló, mint a ravasz Morhu, ki mind ez ideig a ló hasa alatt fülelt, kezével és lábával annak sörényébe és farkába kapaszkodva s szüntelen úgy forgatva a lovat, hogy Kirrák őt meg ne láthassa.

Most egyszerre felpattant a ló hátára; a bámuló Kirrák azt vette észre, mintha valami fekete kigyó repülne végig a levegőben, mely az ő nyaka körül tekerődzik s lerántja a földre. A szörpányva volt az, melyet Morhu ráfojtott Kirrák nyakára s azzal vágatott paripájával a mezőkön keresztül. Kirrák még sokáig küzdött, szökdelt, kapálózott a kötélben, a mint a paripa árkon-

bokron keresztül ragadta; végre egy folyamon hurczolta át Morhu, melyben végkép megfult a szörnyeteg.

Másnap megjelent Morhu a királynő és a vének előtt, s letette a királynő lábai elé Puma vörösréz bárdját, melyhez még akkor is hozzá volt kötözve Kirrák levágott jobb keze.

- Minthogy kezéből nem adta ki, elhoztam kezével együtt.

A vének, a vezérek fejeiket hajtogatták e tetre és azt mondák, hogy Szennahámi bizony mindnyájuknál bölcsebb.

Másnap pontosan megjelent Hok-tah vén fogatlan követé Szennaháminál s követelése a választ.

- Nézd, mondá neki a királynő, Puma visszaadná neked az éjjel a kardot; látod azt kezemben. A nagy szellem megutálta az örökös vérontást, mely a két nép között annyi idő óta foly. Azt akarja, hogy annak vége legyen. Azt mondá Puma: a niám-niám nép királya és a gengir nép királynője jöjjenek össze egyedül Jemjemen-tó szigetén, és ha vitájuk van egymással, harcoljanak meg egyedül. A két harcos nép pedig e viadalon részt ne vegyen, hanem fegyvereiket mindkét részről csónakokba rakva, hordják át a Jemjemen-sziget barlangjába, s nézzék fegyvertelenül a harcot. A melyik nép uralkodója pedig győzni fog, az nyerje vissza fegyvereit, a másik veszítse el azt, és legyen amannak rabszolgája. Ezt mondá neked a Puma.

Szennahámi rögtön éjszaka megindult kétezer harcos férfival az ellenséget fölkeresni. A niám-niámok lehettek három ezeren Morhu állítása szerint.

Reggelre a Jemjemen-tó partjára érve, ott találta ellenségeit. Azok a tó tulsó partján voltak megtelepedve, látni lehetett, mint kapaszkodnak a hajlongó pálmafákra, épen mint a majmok. Ha valaki üldözte őket, olyan sebesen fel tudott futni az egész sereg a fákra, mint a legügyesebb vadállatok, s onnan nyilazott alá ellenségére.

A mint Szennahámi megpillantá a niám-niámokat, bátran kiállt a tó partjára, gömbölyű paizsával fedve karcsú testét s átkiálta hozzájuk erős hangos szóval:

- Ellenség férfiai. Ime az elveszett kardot visszaadná neked Puma. A nagy szellem nem haragszik ránk. A nagy szellem azt mondá neked az éjjel, hogy ő ma ítéletet akar tenni a gengir és niám-niám népek között: ki legyen a másik ura? Így sohasem lesz a harcnak vége. Ti megöltök belőlünk ezeret, mi is megölünk belőletek ezeret, holnap ti új sereget hoztok, mi is új sereget hozunk, s újrakezdődik a vérontás. Puma nem akarja azt. Puma nem akarja, hogy a beszélő faj elfogyjon a földről. Ki fogja őt énekelve magasztalni, ki fog az ő oltárai előtt tüzet gyújtani, ki fog az ő emlékére képeket faragni a fákból, ha az emberek elpusztulnak? Azt mondá neked a Puma: Álljon meg a két sereg a Jemjemen-tó két partján és tegye ölébe kezeit csöndesen. Minden fegyvert rakjanak le a tó közepén levő szigetre mind a két sereg férfiai. És akkor lépjen azon szigetre a niám-niám nép királya és a gengir nép királynője egyedül, és harcoljanak meg ott népeik szeme láttára. A melyik győzni fog, annak a népe legyen a fegyverek ura, a másik annak szolgája. Ha Hok-tah király bátor férfi, feleljen!

E szavakra roppant ordítás keletkezett a tulsó partról, a niám-niámok örömben bukfeneket hánytak s vad riadallal táncolták körül királyukat, a ki fél fejjel mindnyájánál magasabb volt, és egy egész fejjel rútabb; míg a gengiraiak elszomorodva borultak királynőjük lábaihoz, a ki oly szép volt, de mégis csak asszony, a ki gyöngé az ily viadalhoz. - El kell veszni a gengir népnek.

Mind a két sereg azonnal tutajokat készített bambusz derekából s azokra lerakva fegyvereit, átszállítá a szigetre, ott pedig egy nagy barlangba leraktak minden fegyvert.

Mikor ez megtörtént, Hok-tah király kiállt a tulsó partra s megcsóválta parittyájából egy követ hajítva át, kiáltva:

- Készen vagyok, hát te asszony?

A kő süvöltve jött a levegőben, de Szennahámi feltartá azt paizsával; akkor ő vette elő a tegzét s nyilat téve az íjhúrra, visszakialta ellenére:

- Én is készen, hát te férfi?

A nyíl nagyot füttyentett s az ellenkirály paizsa közepében állt meg, hegyét keresztülfurva a bivalybőrön.

Akkor a két vezér tutajra lépett egyedül s átevezett a tó közepén levő szigetre.

Egy pusztá homoksziget volt az, körülnöve magas náddal, liliomos virágokkal, mikben a lángszínű gém rakja magas, hegyes fészket, de a közepén volt egy emelkedettebb domb, ide jött a két bajvívó fél, a honnan mindkét sereg rájuk láthatott.

Hok-tah király volt első a dombon, s elfoglalta a fegyverek barlangjába vezető nyilást.

Nagy, hat láb magas szörnyeteg volt, bozontos gypjas fejjel, fél arcza valami zsiros festéssel egészen vörösre festve, a másik fele világoskékre, szintugy az egész termete, bal keze, bal lába kék, a jobb piros. Fején egy lenyúzott bölénybika fejbőre, a hátranyuló két görbe szarvval. Fegyverzete is iszonyú, három szigonyos dárda, a mi ha testbe talál, ki nem lehet többé húzni, övébe félmázsás kőbalta van dugva, míg derekáról emberkoponya lóg alá csavart guzs-kötélen, melylyel iszonyú ütésekkel szokott osztani a harcban.

Átellenében Szennahámi szép, délczeg alakja olyan karcsú, olyan sima, karjai gömbölyűk, kezei, lábai piczinyek, minden szeretetreméltó és semmi sem rémületes rajta.

Oh bizonyára a niám-niám népnek elég oka volt kacagni, és a gengir népnek elég oka sírni, a midőn őket így szembeállni látta.

- Enyim a fegyverek barlangja, asszony! kiálta recsegő hangon Hok-tah a barlang elé állva, s midőn Szennahámi bátran közelít felé, megcsóválta kopóját a légből s rája hajította. A kopja oly biztosan repült, hogy épen Szennahámi szívére kellett volna keresztül rohannia és olyan erővel, hogy ha ércpaizst is tartott volna maga elé, azon is keresztül tört volna.

De Szennahámi ügyesen hajolt félre a dárda előtt s el hagyta azt maga mellett suhanni. A második kelevézzel fejének célzott az óriás; a királynő félrebukott előle s a kopja csak az agami tollak hegyeit üté meg; a harmadik kopja is jött zúgva hirtelen, azt pedig félreapta rézkardja élével.

Hok-tah dühödött volt, hogy hajításait oly ügyesen ki tudta kerülni ez asszony. Férfi paizsát tartotta volna azok elé s a halál fiává lesz; ez pedig félrehajolt előlök, mint valami betanított kigyó, s most hirtelen ő rántja elő hajító dárdáit s sebesen egymásután hajítja mind a hármat ellenfelére, ki gömbölyű paizsával kettőt felfog belőlük, de a mint a másodiknál tomporait fedetlenül hagyja, a harmadik egyszerre a czombján furódik keresztül.

Hok-tah böszült ordítással, a minő a meglőtt vizilóé, rohant sebesült dühében Szennahámira; a rettentő kőbárd pörgött kezében, a hova lecsap vele, még a szálfá is elgörbül.

Szennahámi nem várta be az irtóztató támadást, hanem elkezdett futni ellenfele előtt, nyomában mindenütt az óriás veszett ordítással, egy kezében a kőfejszét emelve, a másikban a koponyát csóválva a hosszú kötélen.

A niám-niámok diadaltól ordítottak és kacagtak és czigánykerekeket hánytak a parton; míg a gengir táborban sóhajtás sem volt hallható.

Már oly közel érte Hok-tah Szennahámit, hogy a halálfejjel hozzásujthatott, de azon percben hirtelen sebesen félreugrott előle a királyné, s a mint az idomtalan óriás vigyázatlanul elrohant

mellette, úgy vágott hozzá, hogy Hok-tah bal kezét, a melylyel a koponyát csóválta, vállban lecsapta, a meglódult nehéz koponya a ráhurkolt karral együtt nagyot repült a víz színéig a népek bámulatára.

Ah, most a gengiraiakon volt a sor kaczagni.

Hok-tah király elveszté kékre festett karját, a szörnyeteg ordítva bukott térdére, s még térdenállva iparkodott közelebb csúszni Szennahámihoz s fél kezével a kőbárdot végső erővel lesujtani rá.

Szennahámi hagyta őt közelebb jönni. Egészen bevárta, míg egy lépésnyire ért hozzá. Itt a szörny egyszerre felugrott, s hozzá sujt a királynéhoz. Szennahámi nem tért ki a csapás elől, felfogta azt kardja élével, s megragadva vas erejű kicsiny kezével Hok-tah üstökét, hanyatt rántá őt a földre.

A szörny kezéből kihullott a kőfejsze: még egy felkapott éles kavicscsal ütött győztes ellenfeléhez, s midőn a nő lábát érzé torkán, egyszerre beleharapott abba dühösen, mérgesen, mint egy veszni tért eb, azzal nagyot nyögve fordult egyet, arczzal a föld felé, hogy ne lássa annak a széles pallosnak utolsó villanását.

A Puma kardja egyet villant, egyet csendült, s Hok-tah feje messze gördült le a dombról.

Szennahámi büszke diadallal tevé lábát a vért okádó tetemre.

- Nagy voltál, kicsiny lettél.

A niám-niám nép bódultan futott el ezt látva és soha többet a gengir nép folyóit meg nem úszta.

A gengir nép most is szabad.

Szennahámi ott nyugszik a szabad földben, melynek boldogságát éltevel váltá meg.

Hetedik napra a harcz után, azon harapás miatt, mit a leölt szörnyeteg halálos dühében ejte lábán, meghalt népeért, hazájáért és az áldást adó nagy szellemért.

A fekete császár.

Most lássuk a kép fordított oldalát.

Századok óta foly ama csodálatos kereskedés, melyet rendes eszű ember könnyen mesének tarthat, élő emberekkel.

Amerikai ültetvényes urak, a kik a czukornádat és gyapotot termesztik, restellik a drága cselédet fizetni, a ki még azonfölül a munkában is válogat s a gazdájával felesel; hanem e helyett egyszerre bőröstül csontostul megveszik az egész embert, a ki ilyenformán teljesen tulajdonukká válik.

Gondolni lehet, hogy olyan bolond ember nincsen, a ki maga-magát eladja, valakit ott helyben elfogni és elkótyavetyélni pedig egy kissé mégis minden amerikai levegőben is merész vállalat volna. Ez az emberkereskedés tehát így tartatik fenn:

Afrikában a sok apró-cseprő nép szüntelen háborút visel egymással, hol az egyik, hol a másik fogdossa el ellenfeleit; akkor azután jönnek emberséges fehér hajósok, a kik tükröket, bicsakokat, üveggyöngyöket meg pálinkát árulnak: tükörért, bicsakért, egy korty pálinkáért becserélgeti a diadalmas nép hadifoglyait.

Ezután meg a feketék nagyon szenvedélyes játszók; némelyik elveszti koczkán teheneit, házi szereit, fegyvereit, utoljára saját magát is koczkára teszi: mikor aztán elvesztette a tételt, őt is

nyugodt lélekkel viszik az emberséges hajóshoz, a ki megtölti érte a nyertes csutoráját szilvorummal, s az elkártyázottat is a többiek közé teszi.

De még olcsóbban is lehet a portékához jutni.

A furfangos hajósok odacsalogatják a fekete golyhókat hajóikra, azt mondják nekik, hogy csereberélni akarnak velük; mikor aztán a hajón vannak, lefülelik őket, s azt sem kérdik: ki fiait voltak? hanem szépen hurokra fogják, bepréselik őket egy szűk hajófenékbe, egymás mellé, mint a besózott heringeket, s azzal szépen elvitorláznak velük a szabadság földére Amerikába, s ott eladják őket rabszolgáknak.

Ezek természetik azután a dohányt, meg a cukrot, gyapotot s más egyebet, a mire nekünk szükségünk van.

Az amerikai új Kanahánban volt Franciaországnak is a többi között egy szép nagy darab földje a tenger közepén, a mit elneveztek Szent-Domingo szigetének; igazi neve pedig Otahayti. A francia cukorültető urak azt a vigyázatlanságot követték el, hogy erre a szép szigetre sokkal többet összehordtak abból a fekete portékából, a mit rabszolga név alatt árulnak, mint a mennyivel tudtak birni, azok aztán egy szép napon rátámadtak gazdáikra, leöldösték a telepítvényeseket, s valami Toussaint Louverture hajdani kocsis vezérlete alatt elkergették az egész szigetről a fehéreket.

Franciaország oda messze esik; oda nehéz volt katonákat küldeni, aztán meg épen akkor nagy háború volt Európában, sok sikertelen kísérlet után kénytelenek voltak megnyugodni abban, hogy a szép Otahayti szigeten ezentúl feketék fognak uralkodni.

Tehát van most a fehér országok sarkában egy valóságos önálló fekete ország.

E sajátságos fekete népnek azonban egész nemzetiségéből mije sem maradt egyebe, mint a bőre. Jó egyszerű erkölcsi a francia befolyás alatt valami csodálatos vegyületévé váltak az erények és bűnök parodiáinak.

Még nyelvüket sem birják többé, a helyett valami elromlott francziát beszélnek, itt-amott kirívó néger hangnyomattal.

Azonkívül mindenben szeretik a francziákat utánozni. Mikor a francziáknak nemzetgyűlésök volt, nekik is nemzetgyűlés kellett; mikor Napoleon szétverte a nemzetgyűlést, nekik is kellett diktátor, a ki szétkergesse; mikor a francziák hódítani indultak ők is háborút kezdtek a sziget spanyol részével.

Soulouque Faustin oly valóságos fekete szerecsen, a melyet csak valaha mutogattak. Szája a legvastagabb, orra a legtömpébb, pofacsontjai a legkiállóbbak.

Született 1787-ben mint rabszolga Viallert ur szolgálatában; még gyerek volt, mikor a francia forradalom őt is szabaddá tette.

Tizenhét éves korában katonává lett s négy évig szolgált mint közlegény a fekete köztársaság hadseregében. Tizenkét év alatt felvitte a kapitányságig, s ebben az állapotban azután 1840-ig meg is maradt. Hat év múlva mint tábornokot tisztelhetjük őt, s 1847-ben mint a haytii köztársaság elnökét; 1848-ban mint császárt.

Felesége, a császárné, hajdan szappant és vereshagymát, meg mézeskalácsot árult a piacon s ezt az üzletét még akkor is tartotta, midőn már Faustin kapitánynya lett; az ifju koronaherczeg és a bájos hercegasszonyok pedig nem egyszer verekedtek össze a mosóteknőnél a creol és mulatt polgárkisasszonyokkal.

Most természetesen mindez szörnyen megváltozott.

Soulouque francia díszkabátot visel, arany vállrózsákkal, angol inggallérokat és fején német hálósüveget, mint a társzekeresek, azonfelül pedig háromszegletű kalapot, körösztbe téve, mint a nagy Napoleon.

Ő mindenben a nagy Napoleon mintaképe óhajt lenni. A nemzetgyűlést szétkergette s megtette magát császárnak. A koronázási ünnepélyre nem készült el a Párisban megrendelt arany korona, tehát a helyett aranyos papirosból készülttel koronáztatta meg magát.

Holmi ellenszegülő félfeketéket, kik a tökéletes fekete dynastiát nem akarták elismerni, százával konczoltatott fel; maga sorra járta a helységeket, s a hol gyanús emberekre talált, azokat megfojtogattatá.

A nagy Napoleon is adott szabad alkotmányt népének, ő is adott. A nagy Napoleon sem tartá azt meg; ő sem.

A nagy Napoleon is megismerteté a papirospénzzel birodalmát; ő is. Palotája épen úgy ragyog mindenféle aranyos, bársonyos szőnyegekkel, miként azé.

Udvari dalidóiba csak a legszigorúbb szertartások mellett lehet bejutni, elébb a főceremóniamester Salamon, leoganei herczeg által bejelentve és megvizsgáltatva, a szabályszerinti fehér harisnyában és kurta nadrágban, fekete frakkban, a hogy az Párisban szokás.

A legfeketébb urakat herczegeknek és grófoknak hijják: herczeg Baraczk, herczeg Párducz, báró Kocsonya és gróf Rozsolis s más eféle nagy nevekkal.

Minden érdemes hazafi viseli a szent Faustin érdemrendet, mit a császár alapított.

Az országban útlevél nélkül utazni tilos, s fekete urat az őt illető nagyságos cím nélkül megszólítani nem tanácsos.

Reggel rendesen a fekete császár hadseregét mustrálja. Vannak gránátosai és vértesei, több tiszt mint közlegény, a kik tarkák ugyan, de rongyosak.

Igy utánozta Soulouque és az egész haytii fekete ország magas mintaképét, Napoleont és a francia nemzetet, szokásaiban, nyelvében, viseletében és - hibáiban.

De erényeiben nem.

Elvégre a parodia befejezéseül Soulouque a háborúviselés dolgában sem akarva hátrább maradni Napoleonnál, összegyűjtött mintegy tizezer embernyi hadsereget, s azzal megtámadá a sziget másik felén lakó színes köztársaságot.

A szomorújáték vége az lett, hogy a köztársaságiak szétverték a császári hadsereget és Faustin földönfutóvá lett.

Tehát még ebben is utólérte első Napoleont.

Már most mondjátok meg, melyik volt a kettő közül nagyobb: az a mezitláb járó királynő-e, ki fekete népe jóvoltáért egymaga állt ki a csatátérre s meg tudott érte halni, áldva és megsíratva utódaitól? vagy a csipkébe öltözött kényúr, ki saját uraságáért kiforgatta népét ősi jelleméből, tette azt idegen népek majmává, s a legelső harcban, mit egy szabad nép elnyomására indított, elveszté hadseregét, hiú koronáját és nemzete boldogságát?